

บทที่ 8

การเปลี่ยนแปลงและรูปแบบการพัฒนาของหมู่บ้านในเขตป่าเตรียมการสงวน : กรณีศึกษามันโคกสง่า ตำบลหนองแวง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

สภาพทั่วไปของบ้านโคกสง่า

บ้านโคกสง่า ตำบลหนองแวง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งอำเภอหนองบัวแดงประมาณ 12 กิโลเมตร ตามเส้นทางจากอำเภอหนองบัวแดงถึงบ้านโหล่นปัจจุบันมีบ้านเรือน 84 หลังคาเรือน ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นชาย 240 คน และหญิง 245 คน

ลักษณะทางกายภาพอันเป็นที่ตั้งถิ่นของบ้านโคกสง่าเป็นที่สูงอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งมีแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ทอดยาวตามแนวเหนือใต้ ทางทิศตะวันตกเขาภูเขียวอยู่ทางตอนเหนือของที่ตั้งชุมชนและมีเขาพังเหยกับภูแล่นคาอยู่ทางทิศใต้ทำให้บริเวณที่ตั้งอยู่ระหว่างหุบเขาของเทือกเพชรบูรณ์ มีลำห้วยหลายสายอันเกิดจากแนวเทือกเขาดังกล่าว และเป็นลำห้วยสาขาที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำชีในช่วงฤดูฝนชาวบ้านอาศัยแหล่งน้ำดังกล่าวในการใช้น้ำ เพื่อระบายเข้าพื้นที่ไร่นาโดยการกันฝายผนังดินเพื่อกักน้ำ นอกจากนั้นยังใช้น้ำในการอุปโภค ตลอดจนการหาอาหารจากแหล่งน้ำเช่น จับปลา กบ ผู้ที่มีที่ดินใกล้แหล่งน้ำยังได้ปลูกพืชผักจำพวก กระเทียม หอม กระหล่ำปลี ผักกาด ผักคะน้า แตงกวา แตงร้าน ในช่วงระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ทำให้หมู่บ้านมีปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงหน้าแล้งชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าในช่วงที่ฝนตกน้ำป่าจะไหลป่าลงอย่างรวดเร็วและท่วมลำห้วยขึ้นมาถึงพื้นที่ไร่นาแต่น้ำก็จะลดอย่างรวดเร็วอีก 2-3 วัน หลังจากนั้นถ้าไม่มีฝนตกลงมาอีกลำห้วยก็จะแห้งลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นที่ต้องสร้างฝายดินกักน้ำเอาไว้ ในปัจจุบันเนื่องจากการสร้างฝายน้ำล้นกักน้ำลำห้วยห้วยในเขตบ้านห้วยห้วยทางทิศตะวันตกทำให้ชาวบ้าน โคกสง่า ได้รับผลพลอยได้จากการเก็บกักน้ำนี้เกือบตลอดช่วงฤดูฝน

บริเวณรอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่ทำกินพื้นที่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นพื้นที่นาเพาะปลูกข้าวส่วนทางทิศเหนือจนจรดเขาภูเขียวเป็นทั้งพื้นที่ทำนา และพื้นที่ทำไร่ปอ มันสำปะหลังสลับกันไปพื้นที่เพาะปลูก ส่วนใหญ่จะเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจอันได้แก่ ปอแก้ว และปอแดง

ประวัติศาสตร์ชุมชน

เดิมพื้นที่บริเวณบ้านโคกสง่าเป็นพื้นที่ป่าเต็ง-รัง ซึ่งยังไม่มีกรหักร้างถางพงเพื่อทำกินและอยู่อาศัย แต่มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมาก่อนแล้วที่บ้านหนองแวง ชาวบ้านหนองแวงได้ขยายพื้นที่ทำกินขึ้นไปทางตอนเหนือจนถึงใกล้เขตบ้านโคกสง่าในปัจจุบัน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2510 มีครอบครัวอพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ 4 ครอบครัว ซึ่งมาจากท้องที่แตกต่างกันคือ จากอำเภอคอนสวรรค์ชัยภูมิ อำเภอบรบือ มหาสารคาม อำเภอพล ขอนแก่น อำเภอหนองสองห้อง ขอนแก่น นายพวง แสนบุญ ผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกเล่าให้ฟังว่า เดิมอยู่บ้านโคกสูง ตำบลโนนธาตุ อำเภอพล ขอนแก่น พื้นที่ทำกินที่บ้านเดิมไม่เพียงพอเนื่องจากมีลูกหลายคนญาติพี่น้องที่อยู่บ้านหนองแวง แนะนำให้อพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ ซึ่งขณะนั้นเป็นป่ารก้างเส้นทางที่จะเข้าพื้นที่เป็นทางเกวียนอาศัยลัดเลาะตามทางเกวียนมาจากบ้านหนองแวงจึงจะเข้ามาถึงเมื่อเข้ามาถึงแล้วจึงเริ่มจับจองพื้นที่หัก รางถางพงได้ถึง 400 ไร่ ทำการเพาะปลูก ปอและข้าว ส่วนนายสมนั้นอพยพเข้ามาหาพื้นที่ทำกินในระยะเดียวกันจากการชักชวนของนายพวง และญาติที่อยู่บ้านหนองแวง แต่การมาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกนั้นยังคงอยู่ที่บ้านหนองแวงพื้นที่ทำกินจับจองในบริเวณโคกสง่าประมาณ 50 ไร่ โดยซื้อสิทธิการทำกินจากนายพวงซึ่งเข้ามาอยู่ก่อน แต่ระยะนั้นแจ้งทางอำเภอว่ามีที่ทำกินเพียง 40 ไร่ ในปี พ.ศ. 2511 จึงย้ายบ้านเรือนมาอยู่ที่บริเวณบ้านโคกสง่า เพื่อที่จะอยู่ใกล้พื้นที่ทำกินมากขึ้น จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2513 มีครอบครัวอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้นอีก 6 ครัวเรือน รวมเป็นทั้งหมด 10 ครอบครัว ส่วนหนึ่งอพยพมาจากหมู่บ้านหนองปล้อง และส่วนหนึ่งอพยพมาจากอำเภอคอนสวรรค์ชัยภูมิ อีกหนึ่งครอบครัวเป็นคนที่มาจากสุโขทัยแต่งงานกับคนอำเภอเมือง ชัยภูมิแล้วจึงอพยพครอบครัวเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่บ้านโคกสง่า

อย่างไรก็ตามพื้นที่ตั้งหมู่บ้านถูกจับจองมาก่อนโดยผู้ใหญ่บ้านหนองแวง (ตำแหน่งในขณะนั้น) เป็นเหตุให้เกิดการเรียกร้องค่าตอบแทนของการมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างผู้มาตั้งบ้านเรือนในระยะปี พ.ศ. 2513 กับนายพวง และผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ต่างก็อ้างสิทธิ์ในการจับจองพื้นที่ดินดังกล่าว อย่างไรก็ตามชาวบ้านต่างก็ยอมเสียค่ารับช่วงซื้อที่ทำกินจากทั้ง นายพวง และผู้ใหญ่บ้านหนองแวง (ที่ดินบริเวณนี้เป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งทางราชการออกหลักฐานให้เฉพาะ ภบท.6 แสดงการเสียภาษีในการใช้พื้นที่ทำกินในแต่ละปี) การติดต่อกับภายนอกในระยะแรกนั้นอาศัยเส้นทางเกวียนผ่านบ้านหนองแวงติดต่อกับตัวอำเภอหนองบัวแดง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2513 ผลจากการชักลากไม้จากป่าเขตบ้านโนนเหมาทำให้เกิดถนนเป็นเส้นทางใหม่ และในปี พ.ศ. 2516 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (ร.พ.ช.) จึงสร้างถนนลูกรังจากอำเภอหนองบัวแดงถึงบ้านโนนเหมาทำให้มีถนนลูกรังติดต่อกับทางอำเภอจนกระทั่งถึงปัจจุบันและการขยายตัว

ของชุมชนก็มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะการขยายครอบครัวออกมาจากบ้านหนองแวง หลังจากปี พ.ศ. 2518 ชาวบ้านจากบ้านหนองแวงอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้มีครอบครัวขยายขึ้นถึง 20 ครอบครัว แต่ในระยษนี้ยังไม่มีชื่อหมู่บ้านเป็นทางการเนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในรูปแบบของที่อยู่อาศัย ซึ่งอาศัยซึ่งอยู่ใกล้ที่ทำกิน

กลุ่มนายพวง ซึ่งตั้งหมู่บ้านรุ่นแรกเรียก “บ้านโนนพ้งข้าวหมื่นหรือโนนพ้งชะหมื่น” ตามชื่อเนินดินทางทิศตะวันตกของชุมชนที่มีเพิงผาหินที่มีดินขมื่นมาก ในความหมายก็คือเพิงผา (พ้ง) ที่มีขมื่น (ชะหมื่น) แต่ชาวบ้านบางคนก็เรียกว่าพ้งเผ่าหมื่น (หมายถึงเพิงผาของเผ่าหมื่น) อย่างไรก็ตามชื่อนี้เป็นที่ยอมรับกันเฉพาะกลุ่มมาตั้งหมู่บ้านครั้งแรก กลุ่มที่ขยายชุมชนมาจากบ้านหนองแวงในระยะหลังเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านน้อย” เนื่องจากเป็นชุมชนขยายจากบ้านหนองแวงซึ่งเป็นหมู่บ้านเดิม ชาวบ้านบางคนก็เรียกว่า “บ้านโคกดอกไม้แดง” เนื่องจากมีดอกไม้สีแดงเต็มไปหมดทางฝั่งทิศเหนือของหมู่บ้านติดกันถนน (ปัจจุบันถูกโค่นลงไปเกือบหมดแล้ว) ในขณะที่หน่วยงาน ร.พ.ช.สร้างทางเข้าหมู่บ้านก็ยังคงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านน้อย” อยู่จนกระทั่งถึง ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งก่อนจะมีการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ชาวบ้านจึงปรึกษากันหรือเพื่อที่จะหาชื่อหมู่บ้านทางการโดยข้อเสนอของพระองค์หนึ่งคือ หลวงพ่อเลื่อนชาชาวบ้านจึงตกลงร่วมกันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโคกสง่า” อันหมายถึงที่เนินสูงที่มีความสวยและสง่างาม

หมู่บ้านโคกสง่าได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งในระหว่างนั้นมีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึงประมาณ 70 ครอบครัว มีการเลือกตั้งผู้นำชุมชนคือ ผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการ นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งองค์กรที่เป็นทางการของชุมชนการติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยงานของรัฐและชุมชน จึงผ่านผู้นำและองค์กรของชุมชนโดยตรง ซึ่งเป็นผลให้ชุมชนที่อยู่ในเขตป่ากลายเป็นหมู่บ้านเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ

นับตั้งแต่มีการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ อัตราการเพิ่มขึ้นของครัวเรือนและประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก 20 ครอบครัว ในปี พ.ศ. 2518 เพิ่มขึ้นเป็น 81 ครอบครัว ในปี พ.ศ. 2528 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2531 มีครอบครัว 84 ครัวเรือน ประชากรเป็นผู้ชาย 240 คน ผู้หญิง 245 คน หลังการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการชาวบ้านได้อพยพเข้ามาเพื่อหวังที่จะแสวงหาที่ทำกินใหม่เพิ่มขึ้น แต่ในระยะดังกล่าวปรากฏว่าพื้นที่ทำกินถูกจับจองได้หมดแล้ว ทำให้หลายครอบครัวไม่มีที่ทำกินต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นผู้รับจ้าง เช่นการรับจ้างตัดไม้สร้างบ้านเรือน และอื่น ๆ หลังจากเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแล้ว

การศึกษา

หมู่บ้านโคกสง่ามีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านโคกสง่า ซึ่งสอนตามภาคการศึกษาบังคับถึงชั้นประถมปีที่ 6 มีนักเรียนชาย 40 คน หญิง 31 คน ครู 6 คน ก่อนการขยายชุมชนออกมายังบ้านโคกสง่า มีโรงเรียนเฉพาะที่บ้านหนองแวง ซึ่งนักเรียนจะต้องเดินทางไปกลับจากบ้านหนองแวงถึงบ้านโคกสง่าวันละประมาณ 6 กิโลเมตร ปี พ.ศ. 2520 นายบุญ ทุมเที่ยง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ในการดูแลหมู่บ้านโคกสง่า เนื่องจากยังไม่มีผู้นำที่เป็นทางการได้ร่วมกับชาวบ้าน สร้างโรงเรียนเป็นเพิงชั่วคราวขึ้นเพื่อเป็นสาขาของโรงเรียนบ้านหนองแวง โดยมีครูมาช่วยสอน 1 คน ในขณะนั้นเปิดสอนชั้น ป.1 ถึง ป.4 มีนักเรียนประมาณ 20 คน

อาคารโรงเรียนเป็นเพิงพักชั่วคราวจนถึง ปี พ.ศ. 2522 นักศึกษาชมรมอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้เข้ามาร่วมกับชาวบ้านสร้างอาคารเรียนถาวร 2 ห้องเรียน ชั้น 1 หลัง และมีครูใหญ่กับครูอีก 2 คน นักเรียน 50 คน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2523 อาคารหลังใหญ่ จึงถูกสร้างขึ้นโดยเงินงบประมาณ จากทางรัฐบาล ขยายการศึกษา ภาคบังคับถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปัจจุบัน

วัด

ในช่วงระยะแรกชาวบ้านจะไปประกอบพิธีกรรมทางด้านศาสนาที่วัดในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านหนองปล้อง บ้านหนองแวง จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2523 ชาวบ้านได้ร่วมใจกันสร้างวัดขึ้นในที่ดินซื้อและรับบริจาคจากชาวบ้านรายหนึ่งเป็นจำนวน 6 ไร่ ปัจจุบันชาวบ้านได้พร้อมใจกันสร้างศาลาและกุฏิสำหรับพระสงฆ์ด้วยเงินไม่หลังคามุงสังกะสี วัดประจำหมู่บ้านนี้ชื่อวัดสง่าศรีมงคล ซึ่งได้ขออนุญาตและได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากกรมการศาสนาในช่วงต้นปี พ.ศ.2530 แต่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ประจำ

วัดที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคือ วัดป่ากุฎุมข้าว วัดนี้ห่างจากหมู่บ้านไปทางเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร วัดป่ากุฎุมข้าวเกิดจากการที่หลวงพ่อดีได้มาจำพรรษาอยู่บนภูเขาสูงเล็ก ๆ เมื่อราวปี พ.ศ. 2526 หลังจากมาจำพรรษาอยู่ที่วัดป่ากุฎุมข้าวได้ตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นและเรียกชื่อว่าวัดป่ากุฎุมข้าว วัดป่าแห่งนี้เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงเช่น บ้านห้วยหว้า บ้านหนองแวง บ้านหนองปล้อง บ้านโคกสง่า รวมทั้งหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างถนน สะพานและสร้างกุฏิหอร่มให้กับวัด เนื่องจากชาวบ้านมีความศรัทธาหลวงพ่อดีจะนำรถมานิมนต์ไปสวดมนต์ และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในโอกาสเทศกาลบุญตามประเพณี วันพระชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดนี้เป็นประจำ วัดนี้ได้รับอนุญาตจากกรมการศาสนาแต่งตั้งใน พ.ศ. 2530 เช่นเดียวกัน

ในระยะเดือนมกราคม 2531 มีพระสงฆ์ 2 รูป มาจำพรรษาที่วัดสง่าศรีมงคล และบอกชาวบ้านว่าจะย้ายวัดไปอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยินยอม ส่วนนายสมพงษ์เจ้าของที่ดินทางทิศตะวันตกและผู้ใหญ่บ้านเห็นว่าพื้นที่เหมาะสมเพราะเป็นที่สูงกว่าหมู่บ้าน จึงนำศาลาประจำคุ้มทางตะวันตกไปสร้างสำนักสงฆ์ให้กับพระสงฆ์ทั้ง 2 รูป กลายเป็นสำนักสงฆ์แห่งใหม่ทางทิศตะวันตกและเกิดข้อพิพาทเนื่องจากความไม่พอใจเกิดขึ้น เนื่องจากปัญหาการแบ่งแยกวัด ปัจจุบันสำนักสงฆ์แห่งนี้ได้สร้างพระประธานและกุฏิพระสงฆ์เพิ่มขึ้นอีก 1 หลัง

นิเวศน์วิทยาและการเปลี่ยนแปลง

สภาพแวดล้อมในอดีตของหมู่บ้านและพื้นที่โดยรอบนั้นเดิมเป็นที่ป่ามีลักษณะเป็นป่าประเภทป่าดิบชื้น (Tropical Evergreen Forest) ซึ่งเป็นป่าที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่มาก แต่ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว พร้อมกับการเคลื่อนย้ายถิ่น เพื่อขยายที่ทำกินภายในภูมิภาค โดยเฉพาะการหักร้างถางพงเพื่อเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจก็เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ป่าไม้ภายในภูมิภาคถูกทำลายและลดลงอย่างรวดเร็ว

นอกเหนือจากการหักร้างถางพงเพื่อเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจแล้วลักษณะของการใช้ทรัพยากรจากป่า เช่น การตัดไม้ การตัดไม้เพื่อทำพื้นเผาถ่าน ยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายซึ่งเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวิทยา

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า เมื่อช่วงราวปี พ.ศ. 2510 บริเวณพื้นที่โดยรอบหมู่บ้าน ขณะที่มีอยู่เพียง 4 ครอบครัวย้ายมาหักร้างถางพงนั้นยังเป็นบริเวณป่าโคก หรือ ป่าเต็ง-รัง โดยเฉพาะจากพื้นที่ตั้งหมู่บ้านไปจนถึงเขาภูเขียว มีต้นไม้ เต็ง รัง ขนาดใหญ่ และต้นเพ็ก ต้นไม้อยู่มากพื้นที่ที่กระไปด้วยหญ้าคา นายพวง แสนบุญ เล่าว่าเมื่อตอนมาอยู่ใหม่เส้นทางที่เข้าบ้านโคกสง่าได้มีเพียงเฉพาะ เส้นทางเกวียนจากบ้านหนองแวงเท่านั้น ส่วนทางที่จะติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ ก็อาศัยทางเกวียนเช่นเดียวกัน ตอนที่มาอยู่ครั้งแรกนั้น น้ำท่าอุดมสมบูรณ์มากโดยเฉพาะ น้ำจากห้วยหว่า ถึงแม้ว่าตอนแรกที่เข้ามาอยู่จะจับจองพื้นที่ถึง 400 ไร่ แต่ก็ไม่เคยขาดแคลนน้ำเนื่องจากน้ำห้วยหว่ามีอยู่ตลอดทั้งปี นอกจากทำไร่ ทำนาแล้วยังได้ปลูกผักตามริมห้วย เช่น ปลูก กะหล่ำปลี ผักกาด ผักคะน้า แต่งร้านเพื่อที่จะไม่ต้องไปซื้อหาจากข้างนอก

นายน้อย จำวันและครอบครัวมาตั้งบ้านครั้งแรกอยู่ใกล้ห้วยกอกทางทิศใต้ของหมู่บ้านเล่าว่า เข้ามาซื้อสิทธิการทำกินจากผู้ใหญ่บ้านหนองแวงเป็นเงิน 2,800 บาท จำนวน 31 ไร่ แล้วจึงเริ่มหักร้างถางพงเพื่อเพาะปลูกปอ และข้าว บริเวณริมห้วยกอก จะปลูก ต้มมะพร้าว มะงั่ว ต้นนุ่น และมะขาม ในระยะเดือนกันยายน ถึงเดือนพฤศจิกายน ก็

ปลูกผักกิมห้วยกอก มีทั้งกระเทียม หอม กระหล่ำปลี ผักกาด ผักชี ผักคะน้า แดงกวา แดงร้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกเอาไว้กิน สภาพในอดีตตอนที่ตั้งบ้านเรือนใหม่ ๆ นั้นไม่ค่อยได้ขึ้นไปทางตอนเหนือของหมู่บ้านบ่อยครั้งนักเนื่องจากยังเป็นป่าเพ็ก ป่าเต็งรัง

นอกจากพื้นที่ยังเป็นป่าแล้วในระยะที่ 10 ครอบครัวแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐาน พื้นที่โดยรอบหมู่บ้านซึ่งรกด้วยหญ้าคา ต้นเพ็ก ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วย สัตว์ขนาดเล็ก จำพวก แย้ กิ้งก่า ตุ่น หนูพุก และหนูนา ส่วนตอนกลางคืนจะได้ยินเสียงหมาป่า ไก่ป่า ไก่ล่อออกจากหมู่บ้านจนถึงป่า ชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าไปล่าสัตว์จำพวก เก้ง กวาง กระซัง นางอาย และหมูป่า ซึ่งสัตว์จำพวกเนื้อโดยเฉพาะเก้งและหมูป่าจะถูกล่าลงมาขายให้กับชาวบ้านเป็นประจำ ส่วนชาวบ้านโคกสง่านั้นจะล่าสัตว์เล็กที่อยู่รอบ ๆ หมู่บ้านมากกว่าที่จะขึ้นไปบนภูเขียวเช่นเดียวกับชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง

แหล่งน้ำที่สำคัญนอกจากห้วยหัว ห้วยกอกชาวบ้านยังขุดบ่อ น้ำตามพื้นที่ไร่ นา และทางทิศเหนือของหมู่บ้านยังได้กันทำเป็นทำมก้นน้ำกันเป็นแหล่งน้ำสำหรับเป็นน้ำดื่มซึ่งชาวบ้านเรียกว่าฝายน้ำกินประโยชน์จากแหล่งน้ำห้วยหัวและห้วยกอกยังได้จับสัตว์น้ำบริเวณเป็นอาหาร ซึ่งเมื่อก่อนนั้นชุกชุมไปด้วย ปลาตุ๊ก ปลาช่อน กบเขียดและอึ่งอ่าง ทั้งหมดนี้เป็นสภาพแวดล้อมในช่วงการตั้งถิ่นฐานระยะแรกซึ่งชาวบ้านได้อาศัยในการดำรงชีพการพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกในช่วงนั้นค่อนข้างน้อยมาก

สภาพป่าโดยรอบยังมีทรัพยากรบริเวณเป็นอาหารได้เช่น หน่อไม้ของไม้ไม่ผลัดใบ เห็ดขอน เห็ดโค เห็ดละโงก เห็ดปลวก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นหลังจากการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่และเริ่มหักล้างทางพงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518-2519 และการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2524 มีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง 70 ครอบครัว พื้นที่ป่าถูกหักล้างขึ้นไปทางตอนเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2525 และขยายขึ้นไปจนถึง 7 กิโลเมตรจากหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2528 ซึ่งพื้นที่ชิดติดกับอุทยานแห่งชาติภูเขียวอันเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ ชาวบ้านไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินได้อีกต่อไป

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นในช่วงหลังมีผลต่อการทำลายสภาพป่าโดยรอบ อย่างมาก เนื่องจากมี 20 ครอบครัว ที่อพยพเข้ามาครั้งหลังไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง อาชีพหลักก็คือรับจ้างตัดไม้ ซึ่งแต่เดิมนั้นจะตัดไม้เกือบตลอดทั้งปีจากรอบ ๆ หมู่บ้านก็ขยายขึ้นไปจนถึงขุนเขาภูเขียวไม้ที่ถูกตัดจะได้รับการรากลากลงมาปลูกสร้างเป็นบ้านเรือน ชั่วคราวเพื่อขายไม้ในลักษณะบ้านไม้เก่า สมัยก่อนเกือบทุกครอบครัวในหมู่บ้านต่างก็เคยขายเรือนเก่าแล้วก็ไปตัดไม้มาสร้างใหม่และถ้าจำเป็นก็ขายทิ้งก็ได้ราคาดี ไม้้นอกจากจะตัดมาสร้างบ้านเรือนแล้ว ไม้ยังใช้เป็นฟืนและถูกเผาให้เป็นถ่านสำหรับทั้งใช้และขายอีกด้วย หลังจากการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และการจับกุมผู้ตัดไม้แล้ว การตัดไม้บนภูเขียวจึงเริ่มลดลงและชาวบ้านบางส่วนได้เปลี่ยนไปทำอาชีพอื่น

ปัจจุบันไม่ปรากฏเห็นพื้นที่ป่าโดยรอบหมู่บ้านโคกสง่าได้อย่างชัดเจน นอกจากพื้นที่ดินสาธารณะบางแห่งที่มีต้นไม้อยู่บ้าง พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกหักร้างเพื่อเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปอ มันสำปะหลัง ข้าวโพดและเพาะปลูกข้าว โดยเฉพาะพื้นที่ทางตอนเหนือไปจนจรดเขาภูเขียดงั้นในช่วงหน้าแล้งที่ไม่มีการเพาะปลูกสภาพพื้นที่จะกลายเป็น พื้นที่ค่อนข้างโล่งมีต้นไม้เพียงเล็กน้อย ปัจจุบันลำห้วยหว่า ห้วยข่าและห้วยกอก ไม่มีน้ำขังตลอดทั้งปี ทรัพยากรที่เป็นอาหารตามธรรมชาติเช่น กบ เขียด อึ่งอ่าง ลดน้อยลงไปมาก ชาวบ้านไปหาตามไร่นาซึ่งปัจจุบันบางครอบครัวออกไปจับเขียดอึ่งอ่างและกบ ถึงเขตบ้านสะพุงเหนือห่างจากหมู่บ้านไปประมาณ 7 กิโลเมตรทางทิศตะวันตก

การขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งเริ่มปรากฏในระยะหลังเนื่องจากลำห้วยมีน้ำอยู่น้อยและขุ่น แหล่งน้ำถูกขุดเพิ่มขึ้นทางตอนเหนือของหมู่บ้าน 2 แห่ง แห่งหนึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านขุดลอกไว้แต่เดิม อีกแห่งหนึ่งขุดสร้างโดยโครงการสร้างงานในชนบทซึ่งน้ำค่อนข้างจะขุ่น นอกจากแหล่งน้ำที่เพิ่มขึ้นทั้ง 2 แห่งนี้แล้ว มีบ่อน้ำบาดาล ซึ่งขุดเจาะโดยโครงการพัฒนาชนบทจากหน่วยงานรัฐบาลซึ่งเป็นบ่อน้ำโครงการสาธารณสุข 1 แห่ง บ่อน้ำบาดาล กรมทรัพยากรธรณีซึ่งอยู่ที่โรงเรียนอีก 1 แห่ง และขุดเจาะใหม่เป็นบ่อน้ำของโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทอีก 1 แห่ง

จนกระทั่งถึงปัจจุบันแนวโน้มของการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติอันมีผลต่อระบบนิเวศวิทยายังคงสูงชันอยู่เรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บหน่อไม้เพื่อขาย การขุดกระชายป่า การตัดไม้เผาถ่านทำฟืนซึ่งไม่มีการปลูกทดแทนทรัพยากรดังกล่าวอย่างไรก็ตามไม่เพียงแต่ชาวบ้านโคกสง่าเท่านั้นที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและมีส่วนในการหักร้างถาง พง ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บ้านหนองแวง บ้านหนองปล้อง บ้านห้วยหว่า ต่างก็มีส่วนต่อการขยายพื้นที่ทำกินและพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว

ประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของหมู่บ้าน

ปีพุทธศักราช	เหตุการณ์สำคัญ
2510	- เข้ามาตั้งบ้านเรือนครั้งแรก 4 ครอบครัว จากจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และอำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ
2513	- อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นอีก 6 ครอบครัว
2516	- ร.พ.ช.สร้างถนนลูกรัง จากหนองบัวแดง ถึงบ้านโคกสง่า
2518	- นายบุญ ทุ่มเที่ยง ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ดแลสมาชิก 20 ครอบครัว (ซึ่งขยายครอบครัวเพิ่มเติม 10 ครอบครัวจากบ้านหนองแวง)

ปีพุทธศักราช	เหตุการณ์สำคัญ
2520	- ชาวบ้านร่วมกันสร้างโรงเรียนเป็นเพิงพักชั่วคราว
2522	- นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นมาช่วยสร้างอาคารโรงเรียน
2523	- สร้างวัดสง่าศรีมงคลทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน
2525	- มีสมาชิกเพิ่มขึ้น 70 ครอบครัว หมู่บ้านได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ และมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน
2525	- ป่าถูกหักร้างทางพงออกไปทางทิศเหนือของหมู่บ้าน 4 กิโลเมตร
2528	- พื้นที่ป่าถูกขยายเป็นที่ทำกินออกไปจากหมู่บ้านทางตอนเหนือ 7 กิโลเมตร
2530	- ชาวบ้าน 52 คนเข้ารับ การอบรมตามโครงการ บ้านรักป่าประชารักสัตว์ - วัดสง่าศรีมงคลและวัดกุ้มข้าวได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ จากกรมการศาสนา
2531	- เกิดสำนักสงฆ์แห่งใหม่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ชีวิตสังคมหมู่บ้านโคกสง่ามีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านชนบททั่วไปคือ การเป็นสังคมชาวไร่ (Peasant Society) ที่มีความสัมพันธ์กับสังคมเมืองในระบบการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ ในบทนี้จะได้พิจารณาถึงหน่วยทางสังคมตั้งแต่หน่วยแรกสุดคือ (1) ครอบครัวและระบบเครือญาติ (2) แบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต (3) การจัดแบ่งช่วงชั้นและสถานภาพทางสังคม (4) กลุ่มทางสังคมและ (5) ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันในชุมชน

1. ครอบครัวและเครือญาติ : ความสำคัญทางสังคม

รูปแบบและกระบวนการเปลี่ยนแปลงชีวิตครอบครัวในหมู่บ้านโคกสง่าสามารถทำความเข้าใจได้จากความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ การแต่งงาน และองค์ประกอบทางกายภาพของการขยายรูปแบบครอบครัวและบ้าน ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวนี้ก็ผันแปรไปตามกาลเวลา เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื่องจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาอันสั้นครอบครัวส่วนใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเริ่มต้นจากครอบครัวเดี่ยว ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกหลายคน พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินจะถูกจับจองด้วยพื้นที่อันกว้างขวาง ดังนั้นเมื่อชั่วลูกหลานแต่งงานและพร้อมที่จะแยกเรือนก็จะขยายเรือน โดยการสร้างบ้านใหม่ในอาณาบริเวณติดกันหรือใกล้เคียงกัน

กรณีของบ้านโคกสง่าจากการศึกษาพบว่า ครอบครัวจะอยู่ด้วยกันเพียง 3 ช่วงอายุคน คือ พ่อตาแม่ยาย ผู้เป็นเชยภรรยาและลูก ๆ เมื่อพ่อตาแม่ยายตายครอบครัวขยายก็จะเปลี่ยนสภาพไปเป็นครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากเหลือเพียงพ่อ แม่ และลูกเป็นสมาชิกในครอบครัวจึงสรุปได้ว่าลักษณะของครอบครัวโดยทั่วไปจะหมุนเวียนกันไปจากครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวขยาย และจากครอบครัวขยายย้อนกลับไปสู่ความเป็นครอบครัวเดี่ยวอีกครั้งซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปตามวงจรชีวิตของคนแต่ละช่วง

1.1 เครือญาติกับความสัมพันธ์ทางสังคม

เช่นเดียวกับหมู่บ้านที่เกิดเองตามธรรมชาติโดยทั่วไป ความสัมพันธ์ทางสังคมจากพื้นฐานของระบบเครือญาติค่อนข้างมั่นคงเหนียวแน่น ทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยทางสายเลือดและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เนื่องจากการแต่งงาน การนับถือญาติทั้งสองฝ่าย (Bilateral) มีผลทำให้การนับถือเครือญาติขยายออกไปอย่างกว้างขวางดังเช่น กรณีของหมู่บ้านโคกสง่า

ความสัมพันธ์กันระหว่างบรรดาเครือญาติเป็นการขยายความสัมพันธ์ในฐานะที่เรียกกันว่า "พี่น้องกัน" รวมไปถึงความสัมพันธ์ต่อกัน เนื่องมาจากญาติพี่น้องที่แต่งงานกัน ซึ่งเรียกว่า "เกี่ยวดองกัน" หรือ "เป็นดองกัน" มีการกำหนดฐานะของความเป็นญาติพี่น้องกันอย่างชัดเจนภายในกลุ่มจากการลำดับความเป็นญาติและการเกี่ยวดองดังกล่าว อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือญาติก็ไม่ได้มีพันธะมากน้อยเกินไปกว่าสังคมอื่น ๆ นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวสมาชิกในเครือญาติยังให้ความเคารพนับถือกันในแต่ละฝ่าย และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดไปกว่าเพื่อนบ้าน หรือชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ความสัมพันธ์นี้ยังโยงใยไปถึงเครือญาติซึ่งอยู่หมู่บ้านอื่น เช่น บ้านหนองแวง กิจกรรมระหว่างเครือญาติปรากฏชัดเจนมากกว่าการร่วมมืออื่น ๆ

สถานการณ์ความร่วมมือระหว่างเครือญาติไม่ชัดเจนมากนักหลังจากการอพยพเข้ามาหาที่ทำกินกลุ่มใหม่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2524-2528 ซึ่งมีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของครอบครัวและประชากรภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกลุ่มคนที่มาอยู่ก่อน ผู้คนเหล่านี้มาจากพื้นที่แตกต่างกันเช่น จากอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย อำเภอบรบือ มหาสารคาม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

จังหวัดสุโขทัย และหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยวัตถุประสงค์ในการเข้ามาหาที่ทำกินใหม่และตัดไม้ขาย ความร่วมมือและการปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว แต่ปกติจะขึ้นอยู่กับโอกาสที่แตกต่างกัน ครอบครัวที่เข้ามาอยู่หลังปี พ.ศ. 2524 ไม่มีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนกับกลุ่มที่อยู่ก่อน มีเพียงบางครอบครัวเท่านั้นที่มีการแต่งงานกันและทำให้ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติขยายตัวมากขึ้น ส่วนครอบครัวอื่น ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในรูปแบบลักษณะของครอบครัวเดี่ยวอันประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และลูก ๆ เครือญาติส่วนใหญ่อยู่ถิ่นฐานเดิมและหมู่บ้านอื่น ๆ และอีกสาเหตุหนึ่งก็คือพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่นี้ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีอาชีพรับจ้างตัดไม้ ดังนั้นความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นจึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการติดต่อแลกเปลี่ยนซื้อขายมากกว่าการนับถือกันตามระบบเครือญาติ

หลังการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติภูเขียวและการห้ามตัดไม้ ห้ามล่าสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นผลทำให้ครอบครัวถึง 20 ครอบครัวต้องออกไปรับจ้างตัดอ้อยยังภาคกลาง การกลับเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านมีเพียงระยะสั้น ๆ การร่วมกิจกรรมและการปะทะสังสรรค์ (Interaction) ระหว่างกันจึงไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตามความช่วยเหลือร่วมมือกันในระหว่างกลุ่มคณาญาติกลุ่มเครือญาติภายในชุมชนยังคงปรากฏอยู่ในแต่ละโอกาส เช่น เทศกาลทำบุญตามประเพณี การทำบุญของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง หรือแม้แต่เทศกาลของชุมชนโดยมีผู้อาวุโสของกลุ่มคณาญาติ เป็นผู้นำซึ่งความสัมพันธ์และการรวมกลุ่มในลักษณะเช่นนี้ยังคงปรากฏอยู่เช่นเดียวกับหมู่บ้านชนบททั่วไป

1.2 การสืบทอดมรดก

การสืบทอดมรดกทรัพย์สินในหมู่บ้านโคกสง่าอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทั่วไปของการสืบทอดมรดกของสังคมชนบทไทย ทั้งลูกชาย ลูกสาวจะได้รับมรดกที่ทำกินจากพ่อแม่เท่า ๆ กัน การสืบทอดมรดกอาจจะซับซ้อนกว่าพ่อแม่จะเสียชีวิตหรือไม่มีกำลังที่จะทำกินต่อไป แต่เนื่องจากพื้นที่ทำกินเป็นบริเวณเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งให้สิทธิเฉพาะผู้ที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ครอบครองเท่านั้น การสืบทอดมรดกโดยการแบ่งที่ดินทำกินให้กับลูกนั้นจะไม่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป

การแบ่งมรดกที่ทำกินกรณีของหมู่บ้านโคกสง่านั้น มีสองรูปแบบคือ รูปแบบที่ลูกชายลูกสาวเมื่อแยกครอบครัวออกไปแล้วจะได้รับการแบ่งปันที่ทำกินจากพ่อแม่ส่วนหนึ่งเพื่อแยกตัวออกไปทำกินเฉพาะครอบครัว และ การสืบทอดมรดกที่ทำกินหลังจากพ่อแม่เสียชีวิตหรือไม่มีกำลังที่จะทำกินต่อไป ทั้งสองรูปแบบดังกล่าวอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการมีที่ทำกินของพ่อแม่กับจำนวนของลูก ๆ ครอบครัวที่มีที่ดินกว่า 100 ไร่ และมีลูกน้อยคนหลังการแต่งงาน แนวโน้มของการแบ่งที่ทำกินให้จะมากกว่า ครอบครัวที่มีที่ทำกินน้อย ซึ่งโดยเฉลี่ยที่ทำกินของชาวบ้านโคกสง่าในปัจจุบันประมาณ 30-60 ไร่ หลังการแต่งงานของสมาชิกภายในครอบครัวดังกล่าว ฝ่ายชายจะต้องมาอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิงและช่วยกันทำงานโดยที่

ผลผลิตได้มาจะเป็นส่วนกลาง พ่อแม่ จะแบ่งทรัพย์สินไว้ให้ส่วนหนึ่งหลังจากการแยกครอบครัวออกไปแล้ว

ลูกสาวคนสุดท้ายที่แต่งงานแล้วจะอยู่อาศัยบ้านของพ่อแม่ ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลพ่อแม่ในวัยชรา จะได้รับบ้านและที่ดินที่ตั้งบ้านเรือนเป็นมรดกนอกเหนือไปจากที่ทำกินที่ได้รับบริการแบ่งปันแล้ว หากไม่มีลูกสาวจะเป็นลูกชายคนใดคนหนึ่งพร้อมทั้งครอบครัวจะทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่ในตอนอายุมาก

2. แบบแผนเกี่ยวกับชีวิต

2.1 การเกิด

รูปแบบของการให้กำเนิดสมาชิกในสังคมแต่เดิมนั้นอาศัยการพึ่งพา การคลออดจากหมอดำแย ทั้งนี้จากสภาพของท้องถิ่นเดิมซึ่งชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง และการรักษาพยาบาลแผนใหม่ เมื่อแรกชุมชนที่ตั้งอยู่ปัจจุบันนั้นเป็นที่แวดล้อมด้วยป่า การคมนาคมติดต่อกับตัวเมืองอาศัยเส้นทางผ่านจากบ้านหนองแขง ดังนั้นโอกาสของการเข้าไปรักษาพยาบาลในตัวเมืองจึงน้อย การพึ่งพาหมอดำแยในการให้กำเนิดเป็นลักษณะปกติทั่วไปของชนบทอีสานในอดีตกรณีของชาวบ้านโคกสง่า แต่เดิมเมื่อมีการเกิดชาวบ้านก็จะไปตามหมอดำแยซึ่งอยู่บ้านหนองแขงมาเป็นผู้ทำคลอด ซึ่งหลังจากการทำคลอดมารดา ก็จะอยู่ไฟ ชาวบ้านให้ความสำคัญต่อทารกแรกเกิดเท่าเทียมกันทั้งเพศหญิงและชาย พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิดไม่ยุ่งยากซับซ้อนนัก เด็กที่เกิดใหม่จะถูกนำมาไว้บนกระดังและมีพิธีการสูขวัญจากญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน ในการสูขวัญก็ทำพาวขวัญอย่างง่าย ๆ มีด้ายสายสิญจ์สำหรับผูกข้อมือพร้อมด้วยดอกไม้ 5 ดอก เทียน 5 คู่ โดยมีนายน้อย จำวัน ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในชุมชนเป็นหมอดำขวัญ ซึ่งนายน้อยจะเป็นผู้ทำขวัญโดยทั่วไป ในพิธีการสูขวัญก็จะเป็นการอวยพรให้เด็กทารกที่เกิดใหม่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงเลี้ยงง่าย หลังจากนั้นก็จะผูกข้อมือแม่และทารกที่เกิดใหม่เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการ

ขบวนการที่ค่อนข้างยุ่งยากก็คือ การอยู่ไฟแม่ของเด็กจะต้องนอนบนไม้กระดานแข็งที่ปูเสื่อยกพื้นสูงเล็กน้อย มีกองไฟที่ไฟลุกอยู่ด้านข้าง ฟืนที่นำมาถักกองไฟส่วนมากเป็นไม้ที่หาได้จากไร่ นา เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง และอื่น ๆ นอกจากกองไฟแล้วหญิงคลอดลูกใหม่ที่อยู่ไฟจะต้องกินหญ้าหม้อ ซึ่งเป็นสมุนไพรต้มชื้อมาจากหมู่บ้านอื่น และต้องต้มกินร้อนวันละหลายครั้ง ส่วนสมุนไพรที่ใช้อาบเป็นสมุนไพรจำพวกแก่นมะขาม ใบมะขาม ใบข้าวใบหนาด ระยะเวลาของการอยู่ไฟโดยเฉลี่ยประมาณ 8-10 วัน หรือมากกว่านั้น อาหารการกินในระหว่างอยู่ไฟก็ต้องระมัดระวังถือว่าเป็นข้อห้าม หรือ “ชะล่ำ” ส่วนใหญ่อาหารที่กินอยู่ระหว่างการอยู่ไฟจึงมีเฉพาะข้าวกับเกลือหรือมะขามเปียก

ในปัจจุบันเนื่องจากการดูแลทางด้านสาธารณสุขแผนใหม่ได้เข้าไปถึงชุมชน และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป การคลอดด้วยหมดตำแยและการอยู่ไฟจึงไม่ปรากฏในปัจจุบัน เมื่อมีการคลอดชาวบ้านจึงหันไปพึ่งการทำคลอดโดยเจ้าหน้าที่อนามัย ที่สถานีอนามัยตำบล หรือโรงพยาบาลในตำบลอำเภอ ทั้งนี้ชาวบ้านให้เหตุผลว่าโอกาสรอดตายของทารกมีมากกว่า และ ยังได้รับการดูแลด้วยวัคซีน ตลอดจนยาที่ทันสมัย ส่วนมารดาก็ไม่จำเป็นต้องอยู่ไฟ อย่างไรก็ตามพิธีการสู่ขวัญก็ยังคงอยู่โดยจะทำหลังจากที่แม่และลูกออกจากโรงพยาบาล หรือสถานีอนามัยมาอยู่ที่บ้าน

2.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ

ระบบความเชื่อของชาวบ้านโคกสง่าจัดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอำนาจไสยศาสตร์

ฮีดลีสบสอง ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

พิธีกรรมอันเกี่ยวกับการทำบุญ วัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา โดยปกติทุกวันพระชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดทั้งวัดในหมู่บ้าน และ วัดป่าภูกลุ่มช้าง ส่วนกิจกรรมการทำบุญประเพณี ฮีดลีสบสอง ในแต่ละเดือนนั้น ทั้งคนหนุ่มสาว และคนสูงอายุต่างก็ร่วมกิจกรรมทางศาสนาถึงแม้ว่าจะแยกย้ายกันไปตามวัดต่าง ๆ ก็ตาม

จากตารางแสดงถึงกิจกรรมประเพณี ฮีดลีสบสอง ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2524 และปัจจุบันในระยะหลังจากนั้น การดำเนินกิจกรรมในปัจจุบันลดน้อยลง แล้ว กิจกรรมตามประเพณีบางอย่างไม่เคร่งครัดขึ้นกับโอกาสและความพร้อมของสมาชิกใน ชุมชน ซึ่งผลแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ

ตารางแสดงถึงกิจกรรมตามประเพณีอีตลิสสอง

การปฏิบัติตามอีตลิสสอง	การปฏิบัติในอดีต (พ.ศ. 2510-2524)	ปัจจุบัน (พ.ศ. 2525-ปัจจุบัน)
1. บุญเข้ากรรม	ปฏิบัติบางครั้ง	ปฏิบัติบางครั้ง
2. บุญคุณลาน	"	ไม่ปฏิบัติ
3. บุญข้าวจี	ปฏิบัติประจำ	ปฏิบัติประจำ
4. บุญผเวส	"	"
5. บุญสงกรานต์	"	ปฏิบัติบางครั้ง
6. บุญบ้องไฟ	"	ไม่ปฏิบัติ
7. บุญเบิกบ้าน	"	ปฏิบัติบางครั้ง
8. บุญเข้าพรรษา	"	ปฏิบัติประจำ
9. บุญข้าวประดับดิน	ปฏิบัติบางครั้ง	ไม่ปฏิบัติ
10. บุญข้าวสาก	ปฏิบัติประจำ	ปฏิบัติประจำ
11. บุญออกพรรษา	"	"
12. บุญทอดกรฐิน	"	ปฏิบัติบางครั้ง

จากตารางการทำกิจกรรมร่วมกันดังกล่าว เปรียบเทียบให้เห็นการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนในช่วงระยะเริ่มตั้งถิ่นฐานชุมชนกับระยะซึ่งหมู่บ้านได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมตามประเพณีในปัจจุบันโดยเฉพาะการร่วมกิจกรรมกันเพียงบางครั้ง หรือไม่มีกิจกรรมตามที่เคยปฏิบัติอาจเกิดสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก ความพร้อมเพียงของสมาชิกในชุมชน ซึ่งปัจจุบันเกิดความขัดแย้งทำให้ไม่มีผู้นำในการดำเนินกิจกรรม อีกทั้งวัดภายในหมู่บ้านไม่มีพระอยู่ประจำ ประการที่สอง สมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชนออกไปทำงานรับจากนอกหมู่บ้าน ดังนั้นความร่วมมือในกิจกรรมจึงขึ้นอยู่กับโอกาสที่อยู่ในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตามความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจไสยศาสตร์ความคิดความเชื่อที่ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนายังคงมีบทบาทต่อกิจกรรมภายในชุมชนนับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

2.3 ศาลปู้ตา

เชื่อกันว่าสิ่งที่จะให้ความคุ้มครองสมาชิกในชุมชนให้มีความสุขปราศจากโรคภัยไข้เจ็บก็คือ ปู้ตา ศาลปู้ตาของชุมชนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านในพื้นที่ป่าละเมาะเนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ ทุกปีชาวบ้านจะทำงานเลี้ยงผีด้วยกิจกรรมในพิธีกรรมระหว่างวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 (พฤษภาคม) ถ้าปีไหนไม่ตรงกับวันพุธก็จะทำพิธีในวันพุธใกล้เคียงกับวันขึ้น 6 ค่ำ เพราะเชื่อกันว่าวันพุธคือวันเลี้ยงผี ปู้ตาเป็นผีที่จะให้ความคุ้มครอง หรือมีผลต่อความสงบสุขของชุมชน ในวันทำพิธีปู้ตาจะได้รับการถวายไม้สลักรูปช้าง เรือ ปืน ดาบ มีด ดอกไม้เทียนผ้าขาวและเครื่องเซ่น เหล้าขาว โดย “จ้าว” เป็นผู้นำในการทำพิธีกรรม จ้าว นอกจากจะเป็นผู้นำในพิธีกรรมแล้วในโอกาสที่สมาชิกในชุมชนหากเจ็บไข้ได้ป่วยโดยเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของภูติผี จ้าวก็นำหน้าที่เป็นผู้แต่งแก้เคราะห์ให้ ในพิธีกรรมชาวบ้านเชื่อว่าปู้ตาจะบอกเหตุแก่ชุมชนโดยการเสียดายจากคอกไก่ที่ถวาย หลังจากพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู้ตาระยะหนึ่ง ไก่จะถูกแกะลิ้นช่วงที่คอกออกมาดู ถ้าเป็นเส้นตรงไม่แตกหรือเปื่อยแสดงว่าปีนั้นหมู่บ้านจะอุดมสมบูรณ์ น้ำท่าและข้าวจะได้ผลผลิตมาก ถ้าลิ้นไก่เปื่อยย่นแสดงว่าปีนั้นจะแล้งทำนาทำไร่ได้ผลผลิตน้อย

ปัจจุบันพิธีกรรมการบูชาปู้ตา และความคิดความเชื่อเกี่ยวกับปู้ตาลดความสำคัญลง ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งเห็นว่า เป็นเรื่องของภูติผี ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เมื่อนับถือพุทธศาสนาแล้วก็ไม่ควรไม่ยุ่งเกี่ยวกับ แต่ยังมีสมาชิกส่วนหนึ่งที่ยังคงเชื่อในอำนาจของปู้ตาซึ่งในกรณีหมู่บ้านโคกสง่าส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง อย่างไรก็ตามพิธีกรรมก็ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเฉพาะกลุ่มโดยเฉพาะผู้หญิง ส่วนศาลปู้ตานั้นในปัจจุบันมีความสำคัญกับชุมชนน้อยมาก ทั้งนี้สังเกตได้จากพื้นที่โดยรอบศาลปู้ตา จะได้รับการปรับปรุงดูแลเฉพาะในโอกาสที่จะมีการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ส่วนสภาพของศาลปู้ตาเป็นพื้นที่ละเมาะซึ่งเหลือต้นไม้ใหญ่อยู่เพียงเล็กน้อย ชาวบ้านจะไม่เข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวในเวลาปกติ

2.4 การเจ็บป่วยและการตาย

การเจ็บไข้ได้ป่วยในบางกรณีชาวบ้านเชื่อว่า เกิดจากการกระทำของภูติผีปีศาจ ดังเช่นเมื่อก่อนที่ใช้มาเลเรียชุกชุม ผู้ที่ทำพิธีรักษาได้แก่ “หมอธรรม” ซึ่งเคยบวชเรียนมาก่อน และมีความรู้ในการรักษาด้วยพิธีกรรมเช่นการรดน้ำมนต์ ปัจจุบันการรักษาด้วยความเชื่อดังกล่าวน้อยลงมาก เนื่องจากมีสถานอนามัยอยู่ใกล้อีกทั้งชาวบ้านกลุ่มหนึ่งยังได้รับเข้าการอบรมเป็นอาสาสมัครมาเลเรีย และผู้สื่อข่าวการสาธารณสุขของชุมชน ปัจจุบันเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยชาวบ้านจะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอหรือสถานีอนามัยตำบล

การตาย เมื่อมีการตายเกิดขึ้นประเพณีที่สืบเนื่องกันต่อมาอย่างหนึ่งคือ “วันเฮือนดี” ในระหว่างการตั้งศพที่บ้านหรือวัดญาติมิตรก็จะมาอยู่เป็นเพื่อนกับครอบครัวผู้เสียชีวิต

ชีวิต รวมทั้งหลังการทำพิธีการเผาหรือฝังไปเรียบร้อยแล้วญาติเจ้าของบ้านพร้อมมิตรสหายจะ มาอยู่เป็นเพื่อนกับครอบครัวผู้เสียชีวิตมีกิจกรรมร่วมกันในตอนกลางคืนอย่างน้อย 1-3 คืน จุดประสงค์เพื่อเป็นการปลอบใจให้คลายทุกข์โศก

ปกติเมื่อมีการตายเกิดขึ้นศพจะถูกนำไปประกอบพิธีทางศาสนาและเผา ยกเว้น แต่การตายโดยผิดปกติ เช่น การตายด้วยอุบัติเหตุซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ตายโหง" ศพจะไม่ ได้รับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่จะประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์แทน เคยมี กรณีในหมู่บ้านซึ่งมีคนจมน้ำตาย หมอธรรมจะเป็นผู้ทำพิธีกรรมและท้ายสุดก่อนฝังจะสะกด วิญญาณเพื่อมิให้มารบกวนผู้อื่นด้วยการตอกตะปูที่ลงคาถาแล้วที่หน้าผากของผู้ตาย

2.5 แบบแผนการแต่งงานและการหย่าร้าง

การแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัว และความสัมพันธ์กันในระบบ เครือญาติ ซึ่งหลังการแต่งงานแล้ว คู่แต่งงานจะปฏิบัติต่อญาติทั้งสองฝ่ายเช่นเดียวกับญาติ ของตนแบบแผนของการแต่งงานนั้น ปรากฏการแต่งงานแบบคลุมถุงชนที่ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย เป็นคนจัดการให้น้อยรายมาก รูปแบบโดยทั่วไปมักขึ้นอยู่กับความพอใจของหนุ่ม-สาว จาก การได้มีโอกาสพบปะและพูดคุยกันเป็นที่ยอมรับโดยเปิดเผยของคนทั่วไป โอกาสของการ แต่งงานจะราบรื่นมากขึ้นหากญาติทั้งสองฝ่ายมีความปรองดองกันหรือสนิทสนมคุ้นเคยกันดี

ความสัมพันธ์ของการแต่งงานนั้นมีทั้งการแต่งงานกันภายในหมู่บ้าน และการ แต่งงานกับคนหมู่บ้านอื่น ๆ รูปแบบของการแต่งงานก็เริ่มจากสินสอดทองหมั้น และพิธีการ แต่งงาน กรณีภายในหมู่บ้านมีราคาค่าสินสอดทองหมั้นสูงสุดถึงหนึ่งหมื่นห้าบาท และ การเลี้ยงฉลองแต่งงานอย่างเอิกเกริก อย่างไรก็ตามรูปแบบปกติของการแต่งงานที่พบเสมอใน ปัจจุบันในกรณีที่ฝ่ายชายไม่พร้อมเรื่องค่าสินสอดทองหมั้นก็คือ การทำผิดผีหรือผิดประเพณี โดยความพอใจของหนุ่มสาวเพื่อการตกลงเจรจาการแต่งงานจะรวดเร็วขึ้น หากเกิดกรณีดังกล่าว สินสอดทองหมั้นก็จะอยู่ที่การตกลงของญาติทั้งสองฝ่าย และการแต่งงานจะเกิดขึ้นทันทีทันใดภายในคืนนั้น โดยพิธีการบายศรีสู่ขวัญเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรมแบบแผนในการแต่งงาน

การหย่าร้าง สัมพันธภาพของบุคคลสิ้นสุดต่อกันภายหลังการหย่าร้าง ปกติการ หย่าร้างไม่เกิดขึ้นง่ายนัก ทั้งนี้เนื่องจากการประณีประนอมจากญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเกิดขึ้น หลังกรณีพิพาทระหว่างคู่แต่งงานเสมอ หากข้อขัดแย้งหรือความบาดหมางถึงที่สิ้นสุดการเลิก ร้างเกิดขึ้นพร้อมกับการแบ่งทรัพย์สินกัน โดยการตกลงของญาติผู้ใหญ่เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่า เกิดการหย่าร้างกันแล้ว การแต่งงานใหม่ของแต่ละฝ่ายถือเป็นเรื่องปกติภายในหมู่บ้าน ลูกที่ เกิดจากคู่แต่งงานเดิมจะอยู่กับฝ่ายหญิงแม้ว่าจะแต่งงานใหม่หรือไม่ก็ตาม หลังการหย่าร้าง สถานภาพของทั้งสองฝ่ายสิ้นสุดลงแต่การเป็นสมาชิกภายในชุมชนยังเป็นไปตามปกติ ลูก ๆ ก็ยังคงนับถือและมีความสัมพันธ์กับเครือญาติของทั้งสองฝ่ายเช่นเดิม

2.6 การนับถือเครือญาติและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการนับถือเครือญาติของชุมชนบ้านโคกสง่าก็เช่นเดียวกับ สังคมไทยทั่วไป คือ การนับถือญาติทั้งสองทาง (Bilateral Kinship) อันทำให้คณาญาติขยายออกไปกว้างขวางอย่างไรก็ตามการเรียกชื่อตำแหน่งไม่ได้กำหนดความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและสถานภาพของความเป็นเครือญาติทางตรงเสมอไป การเรียกชื่อฐานะในชุมชนมีทั้งในระบบเครือญาติโดยการสืบสายเลือด เครือญาติกันโดยการแต่งงานและการนับถือเสมือนเครือญาติ

การที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมที่ชัดเจนก็ต้องอาศัยการศึกษา ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติแต่ละประเภทดังที่กล่าว การเรียกตำแหน่งบุคคล ทำให้เข้าใจถึงสถานภาพของบุคคลได้ดี เช่น พ่อใหญ่ จะหมายถึงชายที่เป็นผู้อาวุโสทั่วไปรวมทั้งพ่อของตนที่อายุมากแล้ว แม่ใหญ่ผู้หญิงอาวุโสที่เป็นทั้งแม่ตนเองและผู้อื่น อ้ายเป็นคำเรียกผู้อาวุโสเล็กน้อยทั้งชายและหญิงทั้งโดยสายเลือดกับการนับถือ

การเรียกตำแหน่งชื่อหลังการแต่งงานกำหนดคำเรียกชื่อตามลูก เช่น ฝ่ายชายจะเรียกพ่อและแม่ฝ่ายหญิงว่า ตา ยาย พี่ชาย และน้องชายของฝ่ายหญิงเรียก ลุง น้ำ ส่วนพี่สาวเรียกป้า น้องสาวฝ่ายหญิงเรียกน้า ฝ่ายหญิงเรียกญาติฝ่ายชาย พ่อ แม่ เรียกปู่ ย่า ขณะที่พี่ชายของฝ่ายชายเรียก ลุง น้องชายเรียก อา พี่สาวฝ่ายชายเรียก ป้า และน้องสาวฝ่ายผู้ชายเรียก อา ทั้งนี้การเรียกดังกล่าวเป็นการเรียกตามที่ลูกของตนเรียก

2.7 ระบบอาวุโส

ถึงแม้ว่าการตั้งหมู่บ้านจะอยู่ในระยะสั้นมีสมาชิกทางสังคมครัวเรือนอยู่เพียง ชั่ว 3 อายุคน ระบบการนับถือผู้อาวุโสผู้ใหญ่ก็ไม่ได้แตกต่างจากสังคมชนบทอื่น พ่อใหญ่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้านเป็นผู้นำหลักอย่างไม่เป็นทางการทั้งกิจกรรมทางศาสนาตามจารีตประเพณี และกิจกรรมระหว่างคณาญาติหรือเครือญาติ หลังการตั้งหมู่บ้านในระยะแรกนั้น ผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้เข้ามาหักร้างถางพงจับจองที่ทำกินมีบทบาทในฐานะการนับถือความเป็นญาติและกลุ่มคนอายุใกล้เคียงกัน เนื่องจากไม่มีผู้นำที่เป็นทางการเด่นชัด ข้อตกลงในการทำกิจกรรมร่วมกัน จึงอยู่ภายใต้ความยินยอมของกลุ่ม

ผู้อาวุโสจึงเป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการต่อการเสนอแนวความคิดเห็นต่อกิจกรรมรวมทั้งการพิจารณาแก้ปัญหาต่าง ๆ การนับถือกันในระบบอาวุโส จะเป็นกฎเกณฑ์โดยปกติเนื่องจากพื้นฐานของการนับถือตามลำดับชั้นในกลุ่มเครือญาติและกลุ่มผู้ใกล้ชิดความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพ่อกับลูก จะมีความใกล้ชิดเคารพกันมากกว่าความสัมพันธ์ในรุ่นหลาน ทั้งนี้เนื่องจากทัศนคติตลอดจนวิถีการประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามในระหว่างคนแต่ละรุ่นไม่มีข้อขัดแย้งต่อกันโดยตรง หากมีปัญหาที่จะเป็นข้อขัดแย้งคนกลุ่มหนุ่ม-สาวจะหาทางออกด้วยวิธีการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับผู้ที่มีวัยอาวุโสกว่า

การนับถืออาวุโสทั้งในเครือญาติและกลุ่มเครือญาติมีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของลูกหลานในความประพฤติและกิจกรรมในสังคม อย่างไรก็ตามหลังการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเพิ่มขึ้น กลุ่มคนที่เข้ามากระยะหลัง ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันตก ซึ่งผู้อาวุโสในแต่ละครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ บทบาทของผู้อาวุโสต่อการควบคุมสังคมตลอดจนผู้ให้ความคิดเห็นในกิจกรรมของชุมชนจึงลดน้อยลง

3. การจัดแบ่งช่วงชั้นและสถานภาพทางสังคม

พื้นฐานของสังคม หมู่บ้านโคกสง่าโดยทั่วไปไม่มีความแตกต่างทางสังคมที่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากพื้นฐานอาชีพที่เป็นชาวไร่ชาวนา การจัดช่วงชั้นและสถานภาพทางสังคมพอที่จะแบ่งได้ตามฐานะทางเศรษฐกิจ เช่น มีที่ดินถือครองมาก เป็นเจ้าของโรงสี หรือร้านค้า และสถานภาพทางสังคม เช่น เป็นผู้นำของชุมชนหรือผู้ที่เป็นบริวารของผู้นำ

4. กลุ่ม : การให้ความสำคัญต่อกลุ่ม

เพื่อที่จะเข้าใจความสัมพันธ์กันในสังคมการปะทะสังสรรค์ (INTERACTION) การศึกษาองค์การทางสังคมจะทำให้เข้าใจถึงขบวนการพัฒนาการทางสังคม ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการรวมกลุ่มทั้งที่ไม่เป็นทางการ และการจัดองค์กรที่เป็นทางการ

4.1 กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ

4.1.1 กลุ่มผู้อาวุโส การนับถืออาวุโสเป็นปกติของระบบการนับถือกันในสังคมไทยทั่วไป กลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านระยะแรก ๆ ผู้นำครอบครัวมีอายุอยู่ระหว่าง 40-50 ปี เป็นผู้ร่วมปรึกษาหารือกันในกิจกรรมต่าง ๆ เนื่องจากยังไม่มีผู้นำอย่างเป็นทางการถึงแม้ว่า นายบุญจะได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองแวงดูแลบ้านโคกสง่า แต่การตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งมีการปรึกษาหารือกัน อีกทั้งนายบุญก็เป็นหนึ่งในกลุ่มอาวุโสด้วย

ผู้อาวุโสในกลุ่มเป็นข้อตกลงและรับรู้กันในชุมชนว่าประกอบไปด้วยนายมา นายบุญ นายสม นายพวง นายสมาน และนายรั้ว เมื่อมีกรณีพิพาทในหมู่บ้าน ผู้อาวุโสเหล่านี้จะเป็นผู้ตัดสินปัญหาต่าง ๆ ซึ่งโดยไปจะเป็นการไกล่เกลี่ยประนีประนอมกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น กรณีที่หนุ่มสาวก่อการวิวาท ปกติเรื่องจะยุติลงได้รวดเร็ว เพราะไม่เคยมีเหตุวิวาทหรือกรณีพิพาทรุนแรง เคยมีหนุ่มในหมู่บ้านลวนลามสาวในงานบุญทางพ่อแม่ของผู้หญิงก็ได้ตามให้ครอบครัวฝ่ายชายมาตกลงกันต่อหน้ากลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งผลที่สุดฝ่ายชายยอมเสียค่าปรับสินไหมเป็นเงิน 3,000 บาท

บทบาทของกลุ่มผู้อาวุโสลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดเจน เมื่อมีการเลือกตั้งผู้นำอย่างเป็นทางการ เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านจะใช้อำนาจตัดสินใจด้วยตนเองในฐานะของผู้นำ ซึ่งผลการตัดสินใจนั้น หลายครั้งที่ผลไม่เป็นที่พอใจของชาวบ้าน และกลุ่มผู้อาวุโส ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อกันว่าภรรยาผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทสำคัญอยู่เบื้องหลังการตัดสินใจ ทำให้ความไม่พอใจรุนแรงมากขึ้น ดังเช่นกรณีวันสงกรานต์ในปี พ.ศ.2531 ลูกบ้านคนหนึ่งเมาสุรา และทะเลาะกับภรรยา ฝ่ายภรรยาได้หนีไปอาศัยอยู่กับบ้านผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายสามีจึงไปตามและตำท้อภรรยา แต่ลูกหลานไปพาดพิงถึงภรรยาผู้ใหญ่บ้านด้วย ซึ่งภรรยาผู้ใหญ่บ้านไม่พอใจ จึงให้มีการตัดสินใจความกันขึ้น กลุ่มผู้อาวุโสเข้ามาไกลเกลี่ยให้ยุติโดยให้ลูกบ้านคนนั้นขอขมาผู้ใหญ่บ้านและภรรยา แต่ครอบครัวผู้ใหญ่บ้านต้องการดำเนินคดีฐานหมิ่นประมาทจึงไปแจ้งความที่สถานีตำรวจ อำเภอหนองบัวแดง

4.1.2 กลุ่มคุ้มวัด พื้นฐานเดิมของกลุ่มนั้น เกิดจากการแบ่งกลุ่มคุ้มอย่างไม่เป็นทางการของชาวบ้านโดยแบ่งจากถนนตามแนวเหนือใต้เป็นคุ้มทางทิศตะวันตกเขตคุ้มทิศตะวันออก จากลักษณะของการตั้งถิ่นฐานจะเห็นชัดเจนว่าถึงแม้ว่าการตั้งหมู่บ้านจะเป็นการขยายครอบครัวจากบ้านหนองแวงส่วนหนึ่ง แต่ลักษณะของการรวมกลุ่ม จะเป็นไปตามความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติและถิ่นฐานเดิม บ้านที่อยู่ทางคุ้มตะวันออกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตจังหวัดขอนแก่นและใกล้เคียง ส่วนกลุ่มคุ้มตะวันตกครอบครัวส่วนใหญ่มาจากอำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมาจากการชักชวนของญาติและเพื่อนบ้านติดตามกันมา กิจกรรมร่วมกันโดยในชุมชนก็เป็นไปตามคุ้มทิศซึ่งเป็นที่รับรู้กันภายในชุมชน กลุ่มคุ้มทั้ง 2 ฝั่งนี้เดิมเคยทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ ภายหลังเกิดข้อพิพาทและขัดแย้งระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน กลุ่มคุ้มทางตะวันตก ซึ่งส่วนหนึ่งยังให้การสนับสนุนผู้นำอยู่เริ่มทำกิจกรรมร่วมกับทางคุ้มตะวันออกน้อยลง โดยเฉพาะความคิดริเริ่มกิจกรรมที่มาจากกลุ่มคุ้มตะวันออก กรณีที่เห็นได้ชัดเจนคือ หลังการอบรมโครงการบ้านรักป่าประชารักษ์สัตว์ ในปลายปี พ.ศ. 2530 ชาวบ้านโคกสง่าเข้ารับการอบรม 52 คน ชาวบ้านต่างกลับมาพัฒนาเฉพาะคุ้มของตนโดยกลุ่มคุ้มตะวันตกสร้างศาลาคู่ ส่วนคุ้มตะวันออกสร้างรั้วกับพัฒนาถนนในคุ้ม

การแบ่งคุ้มวัดเกิดขึ้นภายหลังจากปัญหาของการสร้างสำนักสงฆ์แห่งใหม่ โดยผู้นำและพวกพ้อง ทำให้กลุ่มคุ้มตะวันตกเห็นว่าวัดเดิมมีอยู่แล้ว ในขณะที่คุ้มตะวันตกเห็นว่าวัดเดิมเป็นของทางฝั่งตะวันออก ควรจะมีวัดของฝั่งตะวันตกเอง จึงให้การสนับสนุนและร่วมมือกับผู้นำในการสร้างสำนักสงฆ์ขึ้น และชาวบ้านเรียกว่า "วัด" ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตก กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาแต่ละคุ้มก็จะไปวัดกันตามทิศทางของคุ้มวัดตนเอง กลายเป็นกลุ่มคุ้มวัดตะวันตกกับกลุ่มคุ้มวัดตะวันออก อย่างไรก็ตามยังมีบางครอบครัวที่ไปร่วมกิจกรรมของวัดทั้งสองแห่ง เนื่องจากเห็นว่าวัดทั้ง 2 แห่งนั้นมีความสำคัญเท่ากัน

4.2 กลุ่มที่เป็นทางการ

4.2.1 กลุ่มหัวหน้าคุ้ม กลุ่มนี้เกิดจากการเลือกตัวแทนเพื่อเป็นกรรมการหมู่บ้าน ในปีพ.ศ.2526 โดยมีทั้งหมด 7 คุ้ม ซึ่งแบ่งออกตามลือคหรือของที่อยู่อาศัยโดยคุ้มลือคหนึ่ง จะเลือกผู้นำขึ้นมาเป็นกรรมการหมู่บ้าน 1 คน ในขณะที่กรรมการหมู่บ้านนั้นก็หัวหน้าคุ้มนั้นด้วย โดยเฉลี่ยครอบครัวในทั้ง 7 คุ้ม มีสมาชิกคุ้มละประมาณ 12 ครอบครัว

การเลือกผู้นำคุ้มนั้น ถูกกำหนดคุณสมบัติโดยผู้ใหญ่บ้านว่า ผู้นำคุ้มควรมีคุณสมบัติเป็นคนซื่อสัตย์และช่วยเหลือการพัฒนาหมู่บ้านเป็นอย่างดี กลุ่มผู้นำคุ้มนี้นอกจากจะเป็นผู้นำลือคต่าง ๆ แล้วก็ต้องเป็นกรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่งซึ่งจะทำการปรึกษาหารือกับผู้ใหญ่บ้านในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การพบปะประชุมกันเป็นครั้งคราวในเฉพาะแต่ละเรื่อง และการตัดสินในกรณีพิพาทภายในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ผู้นำคุ้มเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านหรือกลุ่มอาวุโสแต่เดิม ปัจจุบันกลุ่มนี้ยังมีบทบาทในฐานะเป็นผู้แทนคุ้มต่าง ๆ และยังมีกิจกรรมร่วมกันคือการ จัดการเรื่องกองทุนหมู่บ้าน โดยการใช้กองทุนหมู่บ้านประมาณ 7,000 บาท กระจายกันกู้ยืมโดยให้หัวหน้าคุ้มรับผิดชอบ ซึ่งก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของข้อขัดแย้งภายในชุมชนซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันในสังคม

5.1 วัดกับชุมชน

สถาบันทางศาสนาเป็นพื้นฐานหนึ่งของการตอบสนองความเชื่อและพิธีกรรม ของชุมชน กิจกรรมของชุมชนส่วนหนึ่งจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันทางศาสนา เนื่องจากพื้นฐานของการนับถือพุทธศาสนาในสังคมหมู่บ้านโคกสง่าก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านชนบททั่วไปที่มีสถาบันทางศาสนา คือ วัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนอันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและจารีตวัฒนธรรม

การตั้งถิ่นฐานระยะแรกก่อนการสร้างวัดในชุมชน การทำบุญประเพณีของชาวบ้านจะจัดกระจายไปร่วมกับชุมชนหลายแห่งที่อยู่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่กลุ่มที่อพยพมาจากบ้านหนองแวง เมื่อมีบุญประเพณีก็ไปร่วมทำบุญกับญาติ ๆ ที่วัดบ้านหนองแวง อีกส่วนหนึ่งไปทำบุญกับญาติที่วัดบ้านหนองปล้อง ซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร

ความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน เพื่อสร้างวัดเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2523 เนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีศูนย์รวมประกอบพิธีกรรมงานบุญประเพณี โดยการสร้างวัดขึ้นจากการมีกุฏิสำหรับพระสงฆ์และการสร้างศาลาหลังใหญ่ในปี พ.ศ. 2525 มีผู้อาวุโสเป็นแกนนำสำคัญ กรรมการวัดจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มาจากการเป็นแกนนำในการก่อตั้งวัดขึ้น เพื่อเป็นสมบัติของชุมชนและสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน พร้อมทั้งโอกาสของการปะทะสังสรรค์กันเนื่องในงานบุญประเพณีไม่ต้องกระจายกันออกไปทำบุญที่หมู่บ้านอื่น ๆ

นับตั้งแต่การก่อสร้างวัดจนกระทั่งได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นวัดในการดูแลของกรมการศาสนาไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาเป็นประจำ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับหมู่บ้านไม่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะการไม่มีเจ้าอาวาสของวัด เนื่องจากไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาได้นาน ส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ในวัดช่วงระยะเวลาสั้น ๆ แล้วออกจากวัดไปโดยดั่งนั้นจึงเกิดการนิมนต์พระเข้ามาจำพรรษาอยู่เรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตามเคยมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน เนื่องในโอกาสสำคัญเช่น บุญกุฐิน ออกพรรษา กับการทำบุญในฮีตสิบสองของแต่ละเดือนแม้ว่าจะไม่มีผู้นำทางสงฆ์ แต่ก็มีความกระตือรือร้นของหมู่บ้าน ซึ่งก็เป็นคณะกรรมการสงฆ์ด้วยเป็นส่วนสำคัญต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในส่วนของการจัดองค์กรในทางพุทธศาสนาและประเพณี การจัดการภายในชุมชนจึงเป็นบทบาทของกลุ่มผู้อาวุโสกับภายในชุมชนเองมากกว่าการจัดองค์กร โดยการนำของทางศาสนาของหมู่บ้าน เช่น กรณีวัดสง่าศรีมิ่งคลทางทิศตะวันออกของชุมชน จึงเป็นเพียงสถาบันที่ทำหน้าที่ทำให้เกิดการรวมกัน โดยมีวัดเป็นสื่อกลาง

สำนักสงฆ์อีกแห่งหนึ่งที่อยู่ทางตอนเหนือของหมู่บ้าน ปัจจุบันเป็นวัดป่าภูกลุ่มข้าว เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมชาวบ้านไม่เพียงเฉพาะของหมู่บ้านโคกสง่าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง หลวงปู่ชาติเป็นพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากทางแถบสุรินทร์ ศรีสะเกษ มาตั้งสำนักสงฆ์ เมื่อประมาณ 6-7 ปีมาแล้ว เนื่องจากเป็นพระสงฆ์ที่เคร่งครัดและให้คำแนะนำชาวบ้านอยู่เสมอ อีกทั้งจำพรรษาอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดมา ทำให้ศรัทธาที่มีค่อนข้างสูง ท่านมีกิจกรรมร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอรวมทั้งคำแนะนำต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างหลวงปู่กับชาวบ้านโคกสง่าค่อนข้างมากกว่าหมู่บ้านอื่น เพราะชาวบ้านได้ร่วมกันสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับทางวัดเสมอมา เช่น สร้างกุฏิ หอระฆัง ศาลา แม้กระทั่งการสร้างสะพานและถนนเพื่อเข้าไปสู่ตัววัดได้สะดวก ระหว่างที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาที่วัดสง่าศรีมิ่งคลก็ได้อาศัยวัดป่าภูกลุ่มข้าวเป็นที่ทำบุญประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา

กรณีพิพาทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาเกิดขึ้น เมื่อช่วงต้นปี พ.ศ. 2531 เมื่อมีพระภิกษุ 2 รูป เข้ามาจำพรรษาที่วัดสง่าศรีมิ่งคลได้เพียง 2 วัน ได้บอกชาวบ้านว่าจะย้ายวัดไปอยู่ทางทิศตะวันตก เนื่องจากวัดที่อยู่ในปัจจุบันสถานที่ไม่เหมาะสม แต่ชาวบ้านไม่ยินยอมและบอกพระทั้ง 2 รูปว่าถ้าจำพรรษาที่วัดที่ไม่ได้ ก็ควรย้ายไปอยู่ที่อื่น เพราะการย้ายวัดไม่ใช่สิ่งที่จะกระทำได้ง่าย แต่เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านและนายสมพงษ์ผู้มีที่ดินเป็นเนินหินทางทิศตะวันตกเคยปรารถนาว่าจะย้ายวัดไปอยู่ชัยภูมิที่เหมาะสม เพราะอยู่สูงกว่าหมู่บ้าน จึงร่วมกับชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่อยู่ทางทิศตะวันตก ยกเอาศาลาคุ่มทิศตะวันตก 1 หลังไปสร้างกุฏิให้พระทั้ง 2 รูป บนที่ดินของนายสมพงษ์ และสร้างศาลาปั้นรูปพระจัดบริเวณเป็นวัดแห่งใหม่แต่ก็ยังไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นทางการ ชาวบ้านไม่ค่อยศรัทธาพระสงฆ์หนึ่งในสองรูปที่มาตั้งวัดใหม่มักเพราะเริ่มบวชเมื่ออายุมากแล้ว โดยพื้นเพเดิมเป็นคนบ้านหนองแวง

มีอาชีพรับจ้างตีแหวน ตอนที่บวชครั้งแรกเคยไปอยู่หมู่บ้านสะพุงเหนือและตีแหวนศักดิ์สิทธิ์ให้คนบูชา จึงถูกขับไล่และมาอยู่บ้านโคกสง่า

ปัจจุบันการทำบุญประเพณีของชาวบ้าน จึงกระจายไปถึง 3 วัด ส่วนใหญ่ไปทำบุญที่วัดสง่าศรีมงคล ซึ่งบุตรหลานชาวบ้านบวชเรียนอยู่อีกส่วนหนึ่งจะไปทำบุญที่วัดป่าภูกุ่มข้าวร่วมกับ ชาวบ้านหมู่บ้านอื่น ๆ และครอบครัวผู้นำกับคุ้มบ้านทางทิศตะวันตกไปทำบุญที่วัด (สำนักสงฆ์) ที่ตั้งขึ้นใหม่ การมีวัดหลายแห่งจึงทำให้กลุ่มในหมู่บ้านกระจัดกระจายไปตามวัดที่ตนเองศรัทธาและนิยม

5.2 สถาบันการศึกษากับชุมชน

สถาบันการศึกษาของบุตรหลานชาวบ้านโคกสง่ามีอยู่แห่งเดียวคือ โรงเรียนบ้านโคกสง่าซึ่งมีการสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามภาคการศึกษาบังคับ การเกิดขึ้นของโรงเรียนก็เป็นสาเหตุมาจากความไม่สะดวกของเด็ก ๆ ในการที่จะเดินทางไปเรียนที่หมู่บ้านหนองแวง ซึ่งเป็นการเริ่มต้นให้ชาวบ้านร่วมกันสร้างโรงเรียนชั่วคราวขึ้น เพื่อเป็นสาขาของโรงเรียนบ้านหนองแวงและความร่วมมือของชาวบ้านต่อโครงการอาสาพัฒนาของนักศึกษาในการสร้างอาคารถาวรในปี พ.ศ.2522 ด้วยการเห็นความสำคัญของการศึกษาของบุตรหลาน

องค์กรอย่างเป็นทางการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนกับชาวบ้านก็คือ คณะกรรมการการศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย ครูใหญ่ และคณะกรรมการ ซึ่งมาจากการเลือกสรรโดยชาวบ้านส่วนหนึ่ง จำนวน 15 คน ซึ่งในจำนวนทั้งหมดนี้ 7 คน เป็นกรรมการหมู่บ้าน ส่วนที่เหลือกรรมการหมู่บ้านเสนอเพิ่มเติมเข้ามาอีก การดำเนินการของคณะกรรมการการศึกษา ก็เช่นเดียวกับคณะกรรมการวัดคือ การร่วมมือ ตัดสินใจ ต่อการพัฒนาสถานศึกษา และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชุมชน ซึ่งในความร่วมมือดังกล่าวเช่น การสร้างอาคารเรียนถาวร การปรับปรุงสภาพพื้นที่ของโรงเรียน รวมทั้งการสร้างเรือนเพาะชำ เพื่อประกอบการสร้างเสริมประสบการณ์ด้านเกษตรกรรมในหลักสูตรการศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับหมู่บ้าน เป็นไปอย่างราบรื่นในช่วงระยะการก่อตั้งโรงเรียนจนกระทั่งปี พ.ศ.2525 ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดงานเพื่อหารายได้เพื่อกิจการการศึกษา โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานและครูใหญ่ (ในขณะนั้น) เป็นผู้ดำเนินการขายบัตรงาน ซึ่งการจัดงานครั้งนั้นปรากฏว่าครูใหญ่ทำบัตรเชิญพิเศษจำหน่ายแก่ครูในเขตใกล้เคียงและบอกชาวบ้านว่าพิมพ์บัตรเพียง 80 ใบ ในขณะที่ชาวบ้านพบว่า มีบัตรพิเศษในงานถึง 200 ใบ ทำให้มีรายได้เก็บไว้เป็นรายได้ของโรงเรียนเพียง 8,000 บาท การจัดงานครั้งนี้เป็นการเริ่มต้นของความห่างเหิน ระหว่างโรงเรียนและหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านคิดว่าการจัดงานของโรงเรียนก็เพื่อผลประโยชน์ของครูที่จะได้รับบางส่วน

เนื่องจากครูใหญ่เป็นคนท้องถิ่นไม่ได้พักอยู่ในหมู่บ้านเป็นประจำ จึงทำให้ขาดโอกาสที่จะพบปะและทำความคุ้นเคยกับชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีครูคนหนึ่งแต่งงานกับคนในหมู่บ้านก็ตามแต่ก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดีขึ้น อีกทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการคือตัวผู้ใหญ่บ้านเองไม่ให้ความสนใจต่อกิจกรรมในการพัฒนาการศึกษาหลังจากกรณีการจัดงานหารายได้ให้โรงเรียนร่วมกับครูใหญ่คนเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

พื้นฐานการดำรงชีพของชาวบ้านโคกสง่าก็คล้ายกับการดำรงชีพทั่วไปในหมู่บ้านชนบท ซึ่งเป็นอาชีพทางการเกษตรกรรม ปัจจัยสำคัญทางเศรษฐกิจก็คือการเพาะปลูก ข้าว ทำไร่ป่อ มันสำปะหลัง ข้าวโพด รวมทั้งการพึ่งพาทรัพยากรตามธรรมชาติที่มีอยู่โดยรอบหมู่บ้าน ชาวบ้านโคกสง่าและหมู่บ้านใกล้เคียงเลือกที่จะประกอบอาชีพการทำไร่มากกว่าการทำนา ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิประเทศอันเป็นพื้นที่ลาดลอนลูกคลื่นซึ่งมีทั้งที่ลุ่มและที่ดอนสลับกันไป ปัจจัย (การผลิตด้วยเหตุผลกายภาพ) ดังกล่าวทำให้วิถีการทำมาหากินโดยส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาอาศัยสังคมภายนอกทั้งในเรื่องของผลผลิตและราคาของผลผลิต อีกทั้งปัจจัยอื่น ๆ เช่น การรับจ้างเลี้ยงสัตว์ รับจ้างตัดอ้อย ก็เป็นสิ่งที่กำหนดระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาของชุมชน รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพจะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้

สภาพเศรษฐกิจการดำรงชีพ

หมู่บ้านโคกสง่าเป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานมาชั่วระยะเวลา 20 ปี ดังนั้นสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การดำรงชีพอาจจะไม่ชัดเจนมากเหมือนกับชุมชนอื่นที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลานานหลายชั่วอายุคน แต่ก็สามารถทำความเข้าใจสภาพเศรษฐกิจนับจากระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานจนกระทั่งถึงปัจจุบันซึ่งมีบางส่วนที่เปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง

ความเคลื่อนไหวในการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ ก็เป็นเหตุผลจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจกล่าวคือ ชาวจากญาติมิตรซึ่งเข้ามาหักร้างถางพงตั้งถิ่นฐานบริเวณใกล้เคียงว่ายังเหลือพื้นที่ป่าที่ยังไม่ได้รับการจับจองและหักร้างถางพงอีกมาก (เนื่องจากเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติที่ชาวบ้านบุกรุกเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำกิน) อีกทั้งพื้นที่อาณาบริเวณกว้างนี้เป็นทุ่งกว้างเหมาะสำหรับจะเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ได้ จึงเข้ามาดูพื้นที่และอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน พร้อมทั้งการหักร้างถางพงทำการเกษตรกรรมโดยมีอาชีพหลัก คือการปลูกป่อ ทำนา เพาะปลูกข้าว และอาชีพรับจ้างตัดไม้

พื้นที่ทำกิน

พื้นที่ทำกินชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ทางทิศเหนือขึ้นไปจนจรดแนวเขาภูเขียว ทางตอนใต้ เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวของชาวบ้านโคกสง่า และบ้านหนองแวง การพื้นที่ทำการเพาะปลูก บริเวณที่เป็นเนินสูงใช้เพาะปลูกปอ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ส่วนพื้นที่ราบลุ่มทำนาเพาะปลูกข้าว เนื่องจากพื้นที่ที่เป็นลาดลอนลูกคลื่นมีพื้นที่เนินสูงและที่ลุ่มสลับกันไป การใช้ประโยชน์พื้นที่ เพาะปลูกพืชแต่ละชนิดจึงสลับกันไปตามสภาพภูมิประเทศด้วย อย่างไรก็ตามพื้นที่ทำกินโดย รอบมีการถือครองจากชาวบ้านหลายหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บ้านหนองปล้อง และ บ้านหนองแวง ซึ่งเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินอยู่ใกล้เคียงกับที่ทำกินของชาวบ้านโคกสง่า

เนื่องจากพื้นที่ทำกินและตั้งหมู่บ้านเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติการหักร้างถางพงเพื่อ ยึดครองพื้นที่ตลอดจนการขายสิทธิพื้นที่ทำกินเป็นไปโดยการตกลงกันระหว่างชาวบ้าน และ เป็นที่ยอมรับในสิทธิ์ครอบครองที่ทำกินของแต่ละฝ่าย ภายหลังจึงใช้ ฎบท.5 และ ฎบท.6 (เอกสารแสดงการเสียภาษีแต่ไม่ใช่เอกสารสิทธิ์การครอบครอง) ถือเป็นหลักยึดในสิทธิ์ ครอบครองพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน

ในระยการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกนั้นพื้นที่ป่ากว้างขวางมากจึงทำให้ชาวบ้าน โคกสง่า และหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาหักร้างถางพงจับจองพื้นที่และขายสิทธิ์การทำกินสืบต่อเนื่องมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่โดยรอบถูกจับจองไว้จนหมดแต่จะหักร้างถางพงเพื่อใช้ประโยชน์ พื้นที่เพียงบางส่วน จากตารางข้างล่างแสดงให้เห็นว่าในหมู่บ้านโคกสง่าปัจจุบันมีผู้ถือครองที่ ดินทำกินเกินกว่า 50 ไร่ เพียง 7 ครอบครัว และมีเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นที่มีเกินกว่าร้อยไร่ ส่วนผู้ไม่มีที่ทำกินนั้นมีถึง 28 ครอบครัว

พื้นที่ทำกินที่ถือครอง/ไร่	จำนวนครอบครัว	คิดเป็นร้อยละ
1 - 10	15	17.8
11 - 20	14	16.7
21 - 30	8	9.5
31 - 40	8	9.5
41 - 50	4	4.8
51 - 60	4	4.8
61 - 70	1	1.2
71 - 80	1	1.2
เกินกว่า 100	1	1.2
ไม่มีที่ทำกิน	28	33.3

การทำนา

การทำนาในอดีตมีการเพาะปลูกข้าว 2 ประเภท คือ การเพาะปลูกข้าวไร่ และการทำนาดำ การเพาะปลูกข้าวไร่มีเพียงบางครอบครัวที่เคยเพาะปลูกข้าวไร่นับตั้งแต่การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา การเพาะปลูกข้าวไร่เริ่มจากการหักร้างถางปรับพื้นที่แล้วทำการไถตะพินดินในช่วงราวเดือนพฤษภาคม หลังจากนั้นก็จะทำการไถคราดเพื่อเก็บกวาดเศษกิ่งไม้ รากไม้ใหญ่ออกไป และนำเอาจอบขุดเป็นหลุมหยอดข้าวลงหลุมแล้วกลบ พอถึงช่วงเดือนตุลาคมก็จะเริ่มเก็บเกี่ยว การเพาะปลูกข้าวไร่จะทำในพื้นที่สูงซึ่งขาดน้ำเคยมีบางครอบครัวที่เคยเพาะปลูกข้าวไร่ แต่ในระยะหลังเลิกไปเนื่องจากการเพาะปลูกข้าวไร่ต้องใช้แรงงานคนมากได้ผลผลิตน้อย ข้าวไร่ส่วนใหญ่จะเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นข้าวเหนียวซึ่งถ้าไม่ใส่ปุ๋ยเพื่อเร่งการเจริญเติบโตและเพิ่มผลผลิตแล้ว เฉลี่ยผลผลิตจะได้ประมาณ 40-50 ไร่ต่อถัง

การเพาะปลูกข้าวนาดำ การเพาะปลูกข้าวนาดำเป็นเทคโนโลยีการผลิตข้าวโดยทั่วไปของชาวบ้าน ชาวบ้านโคกสง่าส่วนใหญ่เพาะปลูกข้าวนาดำมาตั้งแต่เริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานจากวิธีการผลิตซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่ท้องถิ่นเดิม การเลือกพื้นที่เพาะปลูกเฉพาะพื้นที่ลุ่มเพื่อจะให้มีน้ำขังและสามารถทำคันนาเก็บกักน้ำได้ อีกทั้งพื้นที่ลุ่มส่วนใหญ่อยู่ใกล้ลำน้ำเนื่องจาก การเพาะปลูกข้าวนาดำต้องอาศัยน้ำมาก อย่างไรก็ตามข้าวไม่ใช้พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน การขยายพื้นที่ทำกินเพื่อจุดมุ่งหมายการขยายพื้นที่ทำไร่ปอ ดังนั้นอัตราส่วนของการทำนาเพาะปลูกข้าวของแต่ละครัวเรือน จึงใช้พื้นที่ประมาณ 10 ไร่โดยเฉลี่ย หรือในอัตราส่วนพื้นที่เพาะปลูกข้าวหนึ่งในสามของพื้นที่ทำกินทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจสำคัญคือ ปอ อย่างไรก็ตามชาวบ้านมีแนวโน้มการใส่ปุ๋ยเคมีมากขึ้น และมีชาวบ้านบางรายเริ่มใช้รถไถเดินตามไถนาแทนการใช้แรงงานวัวควาย

พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก แต่เดิมเคยปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งมีพันธุ์ดอกจันทร์ พันธุ์คำผาย ข้าวดอนนางบุญมา ข้าวดอกสร้อยพรวัว ภายหลังเริ่มมีการพัฒนานำเอาพันธุ์ข้าวพันธุ์เกษตรเข้ามาเพาะปลูกเช่น ข้าวพันธุ์ กข 6 ข้าวพันธุ์ กข 8 นอกนั้นก็ยังมีพันธุ์ข้าวหนัก ข้าวสันป่าตองใหญ่ ข้าวขาวหลวง พันธุ์ข้าวกลาง ข้าวเหนียวข้าวก้อน ข้าวเจ้าแดง ข้าวเจ้าหอมมะลิ พันธุ์ข้าวเหล่านี้ได้มาจากการหยิบยืม และแลกเปลี่ยนกับญาติพี่น้องคนรู้จักที่อยู่หมู่บ้านอื่น ข้าวที่เพาะปลูกมีทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า แต่เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่บริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก อัตราส่วนของการเพาะปลูกข้าวเหนียวและข้าวเจ้าจึงเป็นส่วน 3 ต่อ 1 หรือบางครอบครัวปลูกข้าวเหนียวกว่า 10 ไร่ หรืออาจจะปลูกเฉพาะข้าวเหนียวไว้เพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียว

เนื่องจากข้าวเป็นเพียงผลผลิตเพื่อการบริโภค นอกจากเทคโนโลยีในการผลิตที่เปลี่ยนแปลงมาแล้ว ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตยังคงอยู่เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นลักษณะของความช่วยเหลือผูกพันทางเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนโดยทั่วไปในชนบทไทย (Sharp et al 1953 : 30) หน่วยที่เป็นกำลังผลิตเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ มีพ่อ แม่ พี่น้อง ลูกเขย และลูกหลาน จนถึงความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนแรงงานกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน ในการลงแขกเกี่ยวข้าวและนวดข้าว ผลผลิตข้าวอยู่ในเกณฑ์ต่ำ คือ อยู่ในอัตราไม่เกิน 20 ถังต่อไร่ แต่ค่าใช้จ่ายต้องสิ้นเปลืองไปกับปุ๋ย ค่าเช่าที่นา ค่าเช่าควาย และอื่น ๆ ชาวบ้านจะขายข้าวเฉพาะในขณะที่ขาดแคลนเงิน

ปีใดที่ฝนทิ้งช่วงข้าวในทุ่งอาจจะไม่พอกิน เพราะบางส่วนถูกขายได้ในคราวจำเป็น แล้วดั่งนั้นสภาพการดำรงชีพของชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงซื้อข้าวกินแทนที่จะปลูกข้าวพอกินเช่นเดียวกับครอบครัวอื่น ๆ ซึ่งรายได้ก็มาจากพืชเศรษฐกิจอื่น เช่น ปอ หน่อไม้ และรับจ้าง

การปลูกปอ

พืชเศรษฐกิจสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการหักล้างทางพวงรวมทั้งจุดมุ่งหมายสำคัญ ของการขยายพื้นที่ทำกิน อันทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็วทั้งในบริเวณรอบหมู่บ้าน รวมทั้งการหักล้างทางพวง เพื่อเพาะปลูกปอของเขตอื่น ๆ ในภูมิภาค

ชาวบ้านปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ซึ่งได้ผลผลิตประมาณ 100 กิโลกรัมต่อไร่ ขนาดของต้นไม่แน่นอนสมำเสมอ จนกระทั่งช่วง พ.ศ. 2525 เริ่มมีการนำปุ๋ยใส่ในไร่ปอ และจากปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมาชาวบ้านได้นำปอพันธุ์ควยามาปลูกเช่นเดียวกับปอแดง ทำให้ได้รับผลผลิตมากขึ้นคือ โดยเฉลี่ยประมาณ 200 กิโลกรัมต่อ ไร่ ต้นปอมีความสูงสมำเสมอมีการใส่ปุ๋ยในอัตราส่วน 30 กิโลกรัมต่อไร่ การใส่ยาฆ่าแมลงเพื่อไม่ให้ทำลายต้นปอ

การเพาะปลูกปอมักเลือกพื้นที่บริเวณที่ดอนหรือที่ค่อนข้างสูง เป็นที่เพาะปลูกเพื่อป้องกันน้ำท่วมลำต้น ซึ่งปอสามารถทนแล้งได้ดี ชาวบ้านเริ่มไถพรวนดิน หรือไถตะครั่งแรกเมื่อเริ่มมีฝนตกราวเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน การไถพรวน อาศัยรถแทรกเตอร์ไถพรวนบุกเบิก แต่เดิมนั้นใช้แรงควายจนกระทั่งมีคนจากจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีญาติอยู่ในหมู่บ้านนำรถแทรกเตอร์มารับจ้างไถพรวนดินทำไร่ในช่วงระยะที่ฝนตก โดยคิดอัตราค่าจ้างไร่บุกเบิกไร่ละ 400 บาท ส่วนไร่เดิมไถพรวนเพื่อปรับพื้นดินใหม่คิดในอัตราไร่ละ 100 บาท รวมทั้งการจ่ายเงินค่าจ้างหลังจากขายผลผลิตได้แล้ว ซึ่งคิดอัตราสูงขึ้นเป็นไร่บุกเบิก 600 บาท ไร่เก่า 200 บาท การมีรถแทรกเตอร์รับจ้างไถพรวนดิน ทำให้ชาวบ้านประหยัดแรงงานและเวลา แต่ต้องเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้น

หลังจากการไถพรวนครั้งแรกแล้วจะทิ้งไว้ระยะหนึ่ง เพื่อให้ต้นหญ้าเน่าเปื่อย เมื่อฝนตกลงมาก็จะเริ่มไถแปรอีกครั้งหนึ่ง หรืออาจจะขุดร่องเอาไว้ซึ่งระยะฝนตกจากช่วงเดือน 5-6 เป็นระยะที่จะลงเมล็ดปอซึ่งเตรียมพันธุ์เอาไว้ เมล็ดปอจะถูกหยอดตามร่องที่ขุดเอาไว้แล้วกลบด้วยระยะห่างกันประมาณ 1 คืบ เมื่อต้นอ่อนเจริญเติบโตขึ้นประมาณ 1 ฟุต ก็จะต้องขุดพรวนดินบริเวณที่มีต้นหญ้าวัชพืชชอกให้หมด การตายหญ้าการเก็บวัชพืชทิ้งอาจจะกระทำเพียงครั้งเดียวในระยะ 1 เดือนหลังการหยอดเมล็ดปอหรืออีกครั้งหนึ่งในระยะ 1 เดือนหลังการปราบวัชพืชครั้งแรก

ปอเจริญเติบโตเต็มที่และได้เวลาพร้อมที่จะตัดไปแช่น้ำในระยะเดือน กันยายน-ธันวาคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาการเพาะปลูกและชนิดของปอ ปอพันธุ์ควิยาตัดได้เร็วกว่าในระยะประมาณเดือนกันยายนถึงตุลาคม ปอจะเริ่มมีดอกถ้าจะเก็บเมล็ดพันธุ์ก็ต้องรอให้มีฝักแล้วจึงเก็บเมล็ดพันธุ์ แล้วจึงตัดที่โคนนำไปเรียงผึ่งไว้จนแห้ง ฟาดเอาเมล็ดพันธุ์ออกแล้วเอาลำต้นไปแช่น้ำตามลำห้วยหนองน้ำประมาณ 12 วัน ก็นำขึ้นมาลอกผิวแล้วมัดและผึ่งให้แห้ง ปอแดงระยะการมีดอกและเป็นฝักจนสามารถตัดได้ช้ากว่าปอพันธุ์ควิยาประมาณ 1 เดือน

ความสัมพันธ์ในระบบการเพาะปลูกปอแตกต่างกับการเพาะปลูกข้าวนอกเหนือจากความร่วมมือในครอบครัวระหว่างการเริ่มต้นเพาะปลูก จึงถึงช่วงการตัดเป็นหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัว พอถึงขั้นตอนการลอกและมัด จำเป็นที่จะต้องให้เสร็จอย่างรวดเร็วเพื่อที่จะนำไปขายจึงมีการจ้างแรงงานทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ลอกปอ และมัดโดยคิดค่าจ้างในอัตรามัดละ 1 บาท ส่วนผู้รับจ้างก็เป็นชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันที่ว่างจากการลอกปอของตนเองและผู้ที่ไม่มียี่ที่ทำงานโดยเฉลี่ยแล้วจะได้วันหนึ่งประมาณ 20-25 บาท

แม้ว่าการปลูกปอจะเป็นรายได้สำคัญของชาวบ้าน แต่สภาพของรายได้ที่มาจากการผลิตปอขึ้นอยู่กับสภาพตลาดที่รับซื้อมากกว่าผลผลิตที่ได้ราคาปอในอดีตเมื่อ 20 ปีที่แล้วประมาณ 75 สตางค์ต่อ 1 กิโลกรัม แต่เมื่อเทียบกับการมที่ได้รับเงินและมูลค่าการใช้จ่ายเงินยังน้อยกว่า ปัจจุบันซึ่งต้องพึ่งพาทรัพยากรจากตลาดมากและราคารับซื้อปอไม่คงที่สม่ำเสมอ เช่น ช่วงปี พ.ศ.2527-2528 ราคารับซื้อปอจากตลาดภายนอกถึงกิโลกรัมละ 7-11 บาท ทำให้ชาวบ้านขยายการผลิตปอขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 3-4 ไร่ขึ้นเป็น 10 ไร่และจาก 10 ไร่ ขยายการปลูกขึ้นไปถึง 30 ไร่ ซึ่งถ้าเพาะปลูก 10 ไร่ จะได้ผลผลิตถึง 200 กิโลกรัมปีนั้นจะมีรายได้จากการขายปอถึงประมาณ 14,000-22,000 บาท แต่ในความเป็นจริงสภาพของราคารับซื้อเคยลดลงถึงระหว่าง 3-4 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งเป็นผลให้ผู้ปลูกมีรายได้ประมาณ 4,000-8,000 บาทต่อปี หากเพาะปลูกปอเพียง 10 ไร่ ซึ่งไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่ลงทุนในการผลิต

มันสำปะหลัง

มันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งที่มีผลต่อการขยายพื้นที่หักร้างถางพง และการทำลายป่าไม้อย่างรวดเร็ว สำหรับชาวบ้านโคกสง่ามันสำปะหลังเป็นพืชที่ได้รับความนิยมไม่น้อยกว่าพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น มีเพียง 1 ครอบครัวเท่านั้นที่ปลูกมันสำปะหลัง เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงในหมู่บ้านโคกสง่า มีอัตราการเพาะปลูกมันสำปะหลังที่น้อยมาก ชาวบ้านให้เหตุผลที่ไม่นิยมเพาะปลูกมันสำปะหลังว่า ผลผลิตได้ราคาต่ำในขณะที่ต้องลงแรงลงทุนสูง และยังได้รับผลผลิตช้าเพราะกว่าจะได้เก็บเกี่ยวผลผลิตก็อยู่ในระยะครบรอบ 1 ปี ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับปอแล้ว การปลูกปอคุ้มทุนมากกว่า จนกระทั่งถึงปัจจุบันก็มีเพียงครอบครัวเดียวที่ปลูกมันสำปะหลัง เนื่องจากมีที่ทำกินและทุนมากพอที่จะเลือกเพาะปลูกพืชได้หลายชนิด

ข้าวโพด

การเพาะปลูกข้าวโพดไม่ได้เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ทำกินซึ่งมีอยู่จำกัดแต่ละครอบครัว การปลูกข้าวโพดจึงอาศัยพื้นที่ว่างใกล้กับที่ไร่นาและบริเวณบ้านที่อยู่อาศัย ผลผลิตจึงเก็บไว้สำหรับการบริโภค ส่วนที่เหลือเก็บไว้สำหรับการเป็นเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกในปีต่อไป ข้าวโพดที่ปลูกเดิมปลูกเฉพาะพันธุ์พื้นเมือง ปัจจุบันเริ่มมีการเพาะปลูกพันธุ์สุวรรณ 1 ซึ่งซื้อพันธุ์มาจากตลาดและขอแบ่งมาจากญาติ ๆ

ถั่วลิสงและถั่วเขียว

ถั่วลิสงนิยมปลูกได้ตามหัวไร่ปลายนาเพื่อการบริโภค สำหรับบางครอบครัวที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางก็จะปลูกได้ตามบริเวณรอบ ๆ บ้านที่อยู่อาศัย ไม่มีครอบครัวที่เพาะปลูกถั่วลิสงมากพอที่จะขายได้นอกจากไว้บริโภคเท่านั้น

ถั่วเขียวเป็นพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่หลังการเก็บเกี่ยวตัดปอเรียบร้อยแล้ว ถั่วเขียวได้รับผลอย่างรวดเร็วในระยะหลังการตัดปอเพียงประมาณ 4 เดือนหลังการปลูกก็จะได้รับผลผลิต พืชเศรษฐกิจชนิดนี้เป็นพืชที่เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนในระยะประมาณปี พ.ศ. 2528 จากการส่งเสริมการเพาะปลูกของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปัจจุบันประมาณ 10 ครอบครัวที่เพาะปลูกถั่วเขียว โดยที่ผลผลิตของถั่วเขียวจะได้รับในอัตราส่วน 1 ส่วน ได้รับผลผลิต 10 ส่วน คือถ้าเพาะปลูกในพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ ใช้เมล็ดพันธุ์ 10 กิโลกรัม ก็จะได้รับผลผลิตประมาณ 100 กิโลกรัม ซึ่งขายได้ในอัตรากิโลกรัมละ 10 กว่าบาท ปัจจุบันชาวบ้านยังไม่ขยายการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น เนื่องจากความต้องการของตลาดยังไม่สูงนัก และถ้าต้องการขายผลผลิตชาวบ้านต้องนำไปขายในตลาดอำเภอหนองบัวแดงซึ่งพ่อค้าผู้รับซื้อจะกดราคาทำให้ราคาขายค่อนข้างต่ำ ระยะทางการปลูกถั่วเขียวอยู่ช่วงหลังการเก็บเกี่ยวปอเรียบร้อยแล้วซึ่งระยะของการเพาะปลูกจะอยู่ระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม

การปลูกผัก

พืชผักสวนครัวชาวบ้านเพาะปลูกเพียงเพื่อบริโภค ครอบครัวที่มีที่ทำกินริมห้วยเท่านั้นที่จะเพาะปลูกผัก แม้ว่าพื้นที่ทำกินของชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่โดยรอบหมู่บ้านแต่บริเวณที่อยู่ใกล้ลำห้วยมีเพียงประมาณ 5-7 ครอบครัวเท่านั้นที่มีที่ทำกินใกล้ริมห้วย เช่น ห้วยกอก ห้วยข่า และห้วยหว่า ส่วนผู้ที่มีที่ทำกินห่างไกลลำห้วยให้เหตุผลที่ไม่ปลูกผักว่า อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำ และมีปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับรดผักพื้นที่สวนริมห้วยชาวบ้านปลูกกล้วย มะม่วง มะนาว มะขั่ว ทิ้งเอาไว้ แต่พืชสวนเหล่านี้จะไม่ได้รับการดูแลอย่างสม่ำเสมอ โดยปกติหลังการเพาะปลูก ชาวบ้านไม่ค่อยเอาใจใส่ดูแล เนื่องจากเหตุผลว่าปลูกทิ้งไว้ก็จะเติบโตเป็นผลไปเอง และสวนใหญ่ก็จะเติบโตเนื่องจากได้รับน้ำเพียงพอ

การเพาะปลูกผักเริ่มตั้งแต่ระยะปลายฤดูฝนจากเดือนกันยายน จนถึงเดือนธันวาคมพืชผักที่ได้จากสวนริมห้วยมีมากพอที่จะบริโภคโดยไม่ต้องพึ่งพาตลาด ซึ่งพืชผักที่ปลูกมีทั้งหอม กระเทียม กะหล่ำปลี กถั่ว ผัก ผักกาดเขียว กะหล่ำดอก ผักชี ผักคะน้า ผักขิงข่า แดงกวา และแตงร้าน ปุ๋ยที่ใช้บำรุงดินผักก็เป็นปุ๋ยคอกซึ่งได้มาจากใต้ถุนบ้าน ผลผลิตที่ได้ส่วนหนึ่งเก็บไว้บริโภคและที่เหลือบางส่วนก็ขายร้านค้าในหมู่บ้านครั้งละไม่เกิน 5 - 10 บาท ปัจจุบันมีหนึ่งครอบครัวที่มีที่ทำกินริมห้วยหว่าที่มีสวนกล้วยและเริ่มปลูกผักส่งขาย โดยไปรับเมล็ดพันธุ์มาจากพ่อค้าคนกลางที่หมู่บ้านหนองปล้องเมื่อได้รับผลผลิตแล้วจึงใช้หนี้ และจะต้องขายผักที่ได้ให้กับพ่อค้าคนกลางที่ขายเมล็ดให้ โดยจะรับซื้อในราคาถูกกว่าท้องตลาดประมาณกิโลกรัมละ 75 สตางค์ถึงหนึ่งบาท

การตัดไม้

อาชีพตัดไม้เกิดขึ้นในช่วงระยะการหักร้างทางพง เพื่อขยายพื้นที่ทำกินในช่วงระยะปี พ.ศ. 2525 ก่อนหน้านี้การตัดไม้เพียงเพื่อเฉพาะการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เล่ากันว่าไม้ในป่ามีมากพอที่จะคัดเลือกตัดนำมาเลื่อยและไสกบเพื่อสร้างบ้านหลังขนาดใหญ่ได้ แต่ในช่วงระยะปี พ.ศ. 2523 การขยายครอบครัวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านโคกสง่าเพิ่มมากขึ้นและมีถึง 20 ครอบครัวซึ่งไม่มีที่ทำกิน เนื่องจากเห็นว่าสภาพแวดล้อมมีไม้อยู่มากมายหลายชนิด ซึ่งถ้าซึกลากลงมาและเลื่อยขายก็จะเป็นอาชีพที่ทำรายได้เป็นอย่างดี

อาชีพการตัดไม้ทำให้เกิดองค์กรกลุ่มอาชีพขึ้น เนื่องจากกิจกรรมการตัดไม้ต้องทำเป็นกลุ่มซึ่งมีสมาชิกกลุ่มละประมาณ 7-8 คน แรกเริ่มตัดไม้ตามป่าพื้นที่ราบและขยายพื้นที่ขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อขึ้นไปพื้นที่ภูเขาสูงจึงมีการจัดระบบกลุ่ม ส่วนหนึ่งทำหน้าที่ขึ้นไปเลื่อยไม้และตัดไม้เอาไว้ส่วนหนึ่งก็จะทำหน้าที่ขนลงมาขาย ประเภทไม้ที่เลือกตัดลงมาไม้ทั้งไม้เต็ง-รัง มะค่า ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียน ตะแบกและอีกหลายชนิดรวมทั้งไม้เนื้ออ่อนด้วย เนื่องจากไม่มีอาชีพอื่นกลุ่มตัดไม้จึงขึ้นไปตัดไม้ตลอดทั้งปี บรรทุกลงมาจากภูเขาเข้าเก็บไว้ในหมู่บ้านระยะที่ขนเป็นช่วงหน้าแล้งเส้นทางลงจากภูเขาไม่ค่อยอันตราย

หลังการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า การเข้มงวดกวดขันในการจับกุมการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์มากขึ้น กลุ่มอาชีพตัดไม้จึงเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพเป็นการรับจ้างตัดอ้อย โดยเดินทางไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรีระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนสิงหาคมแล้ว จึงกลับมารับจ้างตัดปอกลอกปอในหมู่บ้านระหว่างเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน ซึ่งปัจจุบันกลุ่มที่ทำอาชีพจะออกไปทำงานนอกหมู่บ้านประมาณปีละ 7-8 เดือน

อาชีพรับจ้างตัดอ้อย

อาชีพรับจ้างตัดอ้อยเป็นผลมาจากการห้ามตัดไม้และล่าสัตว์ ในบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และอุทยานแห่งชาติภูเขียว ทำให้กลุ่มที่ทำอาชีพตัดไม้ซึ่งไม่มีที่ทำกินต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพเป็นการรับจ้าง ในระยะปี พ.ศ. 2528 หลังการประกาศห้ามตัดไม้และล่าสัตว์แล้ว ชาวบ้านกลุ่มที่เคยตัดไม้ตัดสินใจไปรับจ้างตัดอ้อย เมื่อมีผู้มาติดต่อตามหมู่บ้านต่างๆ ครอบครัวทั้ง 20 ครอบครัวที่เคยตัดไม้จึงตัดสินใจไปรับจ้างตัดอ้อย โดยเจ้าของไร่ส่งคนเข้ามาติดต่อแล้วเอารถบรรทุกเข้ามารับถึงหมู่บ้านโดยไปที่กำแพงแสน นครปฐม ในระหว่างเดือนธันวาคม เดือนมกราคม และส่งกลับบ้านในระยะเดือนมีนาคม พอถึงเดือนเมษายนเจ้าของไร่ก็จัดส่งรถมารับอีกครั้งหนึ่งประมาณเดือนกันยายนก็จะกลับมารับจ้างตัดปอกลอกปอในหมู่บ้านและหมุนเวียนกลับคืนไร่อ้อยอีกครั้งในเดือนธันวาคม

แสดงการดำรงชีพของกลุ่มตัดอ้อย-ตัดไม้

	พ.ศ.2526-2528	รับจ้างตัดไม้	2528-2531	ตัดอ้อย
มกราคม	ตัดไม้		ตัดอ้อย	
กุมภาพันธ์				
มีนาคม	ขนไม้ลงจากเขา	แกะนุ่นชาย	แกะนุ่นชาย	
เมษายน				
พฤษภาคม			ไปปลูกอ้อย	
มิถุนายน	ตัดไม้-หาหน่อไม้			
กรกฎาคม				
สิงหาคม				
กันยายน		รับจ้างตัดปอกลอกปอ		กลับมารับจ้างตัดปอกลอกปอ
ตุลาคม				
พฤศจิกายน	เลื่อยไม้			ตัดอ้อย
ธันวาคม				

การล่าสัตว์-หาของป่า

การพึ่งพาทรัพยากรตามธรรมชาติโดยเฉพาะอาหารจากป่าของชุมชนโดยรอบตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านในระยะแรกเริ่ม สัตว์ป่าที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้นถูกล่าลงมาเป็นอาหาร อยู่เสมอเช่น กุ้ง กวาง ไก่ป่า เนื้อฟาน และหมูป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกุ้งและหมูป่าจะถูกนายพรานที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงล่าลงมาให้กับชาวบ้านเป็นประจำ สำหรับชาวบ้าน โคนสง่าในระยะเข้ามายุ่งนั้น ไม่ค่อยได้ขึ้นไปล่าสัตว์ใหญ่บนเขาภูเขียว นอกจากการจับสัตว์ตามทุ่งนาและลำห้วยเช่น กบ อึ่งอ่าง เขียด แอ้ ปลาตุ๊ก ปลาช่อน ส่วนเนื้อสัตว์แบ่งซื้อจากพวกนายพรานที่อยู่บ้านหนองแวง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเนื้อกุ้งและหมูป่า พอเริ่มมีคันทุ่มอพยพขยายบ้านมาจากบ้านหนองแวงก็เริ่มมีการรวมกลุ่มกันขึ้นไปล่าสัตว์บนเขาภูเขียว โดยใช้ปืนแก๊ป ซึ่งในการล้อมจับสัตว์แต่ละครั้งนั้น เล่ากันว่าต้องเผาหญ้าระบัดล้อม พื้นที่มีสัตว์ไว้เพื่อให้สัตว์ป่าเข้าออกได้ทิศทางเดียวจะได้จับกันได้ง่ายสัตว์ป่าที่ล่ามีทั้ง กุ้ง กวาง หมูป่า ไก่ป่า และค่าง แต่ก็ยังมีการจับสัตว์เล็กเช่น นู๋ กระต่าย แอ้ กบ เขียด อึ่งอ่าง ปลาตุ๊ก ปลาช่อน และอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่การล่าสัตว์เป็นเพื่อการบริโภคหรือแบ่งขายเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น

หลังโครงการบ้านรักป่าประชารักสัตว์ โดยโครงการของทางราชการ และการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า การล่าสัตว์จึงลดน้อยลงนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นมา เฉพาะหมู่บ้านโคนสง่าได้มอบปืนที่เคยล่าสัตว์ให้กับทางอำเภอถึง 24 กระบอก

การหาหน่อไม้

ทรัพยากรจากป่าที่เป็นทั้งอาหารและรายได้ สำหรับชุมชนที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ หน่อไม้ ปกติต้นอ่อนของไม้ไผ่เริ่มแตกหน่อในช่วงฤดูฝนชาวบ้านมาบริโภคเป็นอาหารในช่วงที่มีฝนตก ซึ่งหาได้ง่ายเนื่องจากมีต้นไม้ไผ่ตามป่าและท้องไร่ท้องนามาก จากเดือนมิถุนายนพอฝนเริ่มตก หน่อไม้ไผ่รกก็จะแตกหน่อพื้นดิน เด็ก ๆ และผู้หญิงจะเก็บหน่อไม้ไปตามท้องไร่ท้องนาเพื่อนำไปปรุงเป็นอาหารมื้อเย็น ช่วงระยะหน้าฝนจึงถึงเดือนตุลาคม สามารถที่จะหาหน่อไม้ได้ทั่วไปตามไร่นาจนติดเขตเขาภูเขียว จากหน่อเล็ก ๆ ก็จะกลายเป็นหน่อใหญ่ซึ่งต้องเผาแกะเปลือกที่มีขนออกนำเอาเนื้อมาปรุงเป็นอาหาร สำหรับหน่อไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีในอดีตเป็นเพียงอาหารตามธรรมชาติสำหรับกินและที่เหลือฝากญาติมิตรหรือส่งขายที่ตลาดในอำเภอ

การขยายบ้านเรือนและพื้นที่ทำกินในบริเวณโดยรอบ เป็นผลทำให้เกิดการหักวงถางป่ามากขึ้น การเพิ่มขึ้นของประชากรจนถึง 72 ครัวเรือน เป็นผลให้ครอบครัวประมาณ 20 ครัวเรือนที่เข้ามาอยู่ในระยะหลังไม่มีที่ทำกินจึงต้องมีอาชีพหลักโดยการรับจ้างตัดไม้ และหาหน่อไม้ขาย อย่างไรก็ตามสมาชิกในชุมชนกับชุมชนละแวกนั้นต่างก็ขึ้นหาหน่อไม้ บนเขตเขาภูเขียวทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากความต้องการของตลาดอุตสาหกรรมภายนอกซึ่งเกิด

อุตสาหกรรมหน่อไม้อัดปีปเกิดขึ้นที่อำเภอภูเขียว พ่อค้าคนกลางเริ่มตระเวนเข้ามารับซื้อหน่อไม้ตามเขตรอบเขาภูเขียวในช่วงฤดูฝนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมาราคารับซื้อในระยะนั้นอยู่ในอัตรา กิโลกรัมละ 80 สตางค์ จนถึง 2 บาท ขึ้นอยู่กับระยะที่มีหน่อไม้มากหรือน้อย และในช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม ราคาจะลดลงเหลือเพียงกิโลกรัมละ 1 บาท

ครอบครัวและกลุ่มหาหน่อไม้

ผลจากความต้องการของตลาดอันมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้าน ชาวบ้านพบว่าบนเขาภูเขียวเป็นบริเวณที่สามารถขึ้นไปหาหน่อไม้ลงมาขายได้ง่าย ถึงแม้ว่าจะต้องเดินบนภูเขาเป็นระยะทางอันไกลแต่ก็มีต้นไม้ใหญ่เป็นเงาร่มรื่น สะดวกสบายและหาหน่อไม้ได้ตลอดทั้งฤดูกาล ถ้าขยันขึ้นไปหาเก็บก็หมายถึง รายได้เป็นจำนวนมากต่อวันจากการหาหน่อไม้โดยเด็ก ๆ และผู้หญิง ก็กลายมาเป็นการรวมกลุ่มหาหน่อไม้ของครอบครัวกลุ่มเครือญาติ กลุ่มบ้านใกล้เคียง และกลุ่มหมู่บ้านใกล้เคียงเดินทางขึ้นไปเก็บหน่อไม้ ทั้งเด็กผู้ใหญ่ ชายหญิง ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายอายุตั้งแต่ 14-60 ปี ซึ่งจำนวนของกลุ่มขึ้นอยู่กับความพร้อมและโอกาสของแต่ละคนในแต่ละวัน

ในช่วงเดือนมิถุนายน หลังจากฝนเริ่มตกเป็นช่วงแรกของการขึ้นไปหาหน่อไม้บนเขาภูเขียว ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงรวมทั้งชาวบ้านโคกสง่าใช้เส้นทางผ่านกลางหมู่บ้านโคกสง่าขึ้นไปทางตอนเหนือ เนื่องจากเส้นทางขึ้นไปค่อนข้างสะดวก และห่างไกลจากสายตาของเจ้าหน้าที่อนุรักษ์ จากเขามืดตี 5 ก็กลับราว 5 ถึง 6 โมงเย็นของแต่ละวันโดยขนด้วยรถจักรยานและรถเข็นน้ำลงมา หน่อไม้ที่ขนลงเป็นหน่อไม้ที่ถูกเผาและแกะเปลือกออกเรียบร้อยแล้ว ปัจจุบันมีพ่อค้าจากหลายแห่งเข้ามารับซื้อหน่อไม้ในตอนเย็นตามเส้นทาง บ้านสะพุงเหนือถึงหนองบัวแดง อัตราการรับซื้อปัจจุบัน 1.80 บาท ถึง 2 บาทต่อ 1 กิโลกรัม โดยเฉลี่ยครอบครัวหนึ่งหรือคนหนึ่งหาหน่อไม้ได้ถึงวันละ 70 ถึง 120 กิโลกรัมนับว่าเป็นรายได้ที่ดีตลอดช่วงฤดูฝน

ปัจจุบันการหาหน่อไม้เป็นอาชีพที่ทำให้มีรายได้มาก ถึงแม้ว่า การขึ้นไปหาหน่อไม้บนเขาภูเขียวจะถูกเจ้าหน้าที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าจับกุมก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้วิธีการหลีกเลี่ยง และในปัจจุบันเนื่องจากมีตลาดรับซื้ออีกหนึ่งแห่งคือ โรงงานหน่อไม้อัดปีปที่บ้านหนองแก จังหวัดขอนแก่น ทำให้กลุ่มหาหน่อไม้ในช่วงฤดูฝนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

กระชายป่า

กระชายป่า หรือที่ชาวบ้านเรียก "ชิงแดง" เป็นทรัพยากรธรรมชาติจากป่าอีกชนิดหนึ่งที่ตลาดภายนอกมีความต้องการทำให้มีพ่อค้าคนกลางเริ่มเข้ามารับซื้อพร้อมกับหน่อไม้ในช่วงปี พ.ศ.2531 ซึ่งชาวบ้านเริ่มขุดกระชายป่าออกมาขายในระยะที่หน่อไม้เริ่มหา

ยากในช่วงราวปลายเดือนกันยายนถึงตุลาคม ถึงแม้ว่ากระชายป่าที่พ่อค้าคนกลางรับซื้อจะสูงขึ้นถึงอัตรากิโลกกรัมละ 1-2 บาทก็ตามชาวบ้านไม่ค่อยนิยมที่จะขุด เนื่องจากยุ่งยากในการขุดและล้างดินเหนียวที่ติดอยู่กับกระชายทำให้เปลืองเวลาและหาได้น้อย ซึ่งในปีแรกนี้ชาวบ้านที่หาได้มากที่สุดเฉลี่ยเพียงประมาณ 35-45 กิโลกรัมเท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับตลาดภายนอก

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับตลาดภายนอกในเชิงเศรษฐกิจเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพา โดยเฉพาะผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจเพื่อการขายแลกเปลี่ยนเงินตราในการใช้จ่ายเพื่อซื้อเครื่องอุปโภค ดังนั้น ภาวะทางเศรษฐกิจของชุมชน นอกจากขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่มีต่อผลผลิตแล้ว ยังขึ้นอยู่กับสภาวะเศรษฐกิจจากตลาดภายนอกอีกด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความต้องการทรัพยากรจากตลาดว่ามีมากหรือน้อยเพียงใด ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจของพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน

ปอ ปอนนับว่าเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่มีส่วนต่อการขยายพื้นที่ทำกินและการหักล้างทางพงตลอดจนการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การเพาะปลูกปอเพียงเพื่อขาย ซึ่งอัตราขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ ตลาดรับซื้อแต่เดิมการลงทุนในการผลิตต่ำเนื่องจากแรงงานเอง เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้วมาถึงแม้ว่าปอราคากิโลกกรัมละ 75 สตางค์ แต่ละปีขายปอได้ 1,500- 2,000 บาท แต่พืชผักทรัพยากรที่เป็นอาหารไม่ต้องซื้อจากตลาดในขณะที่ความยากในระหว่างนั้น ราคาเพียงตัวละ 700-800 บาท ดังนั้น รายได้เฉลี่ยต่อไปเมื่อเทียบอัตราส่วนกับค่าครองชีพในระหว่างนั้นจึงค่อนข้างสูงและคุ้มค่าต่อการผลิต

สภาวะของราคาซื้อขายในตลาดมีผลต่อการเพิ่มหรือลดผลผลิตในแต่ละปี ซึ่งอยู่ในอัตราส่วนที่ไม่แน่นอน เช่น ปีพ.ศ.2524 ราคาปอ 3-4 บาทต่อกิโลกรัม พื้นที่เพาะปลูกแต่ละครัวเรือนอยู่ระหว่าง 5-20 ไร่ และหลังจากปี พ.ศ.2527 ซึ่งปอราคาสูงถึงกิโลกกรัมละ 9-10 บาท การขยายพื้นที่เพาะปลูกในปีถัดไปสูงขึ้นถึงประมาณครอบครัวละ 30 ไร่ (ส่วนที่มีที่ดินทำกินน้อยกว่านั้นเป็นไปตามปกติ) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันราคาซื้อในท้องตลาดลดลงถึงกิโลกกรัมละ 4-5 บาท อัตราส่วนพื้นที่ในการเพาะปลูกยังคงที่ เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการผลิตสูงขึ้น

ผลผลิตส่วนหนึ่งถูกหักเปอร์เซ็นต์ การขนส่งจากพ่อค้าคนกลางประมาณกิโลกกรัมละ 10 สตางค์ หลังจากที่ยังขายแล้ว รายได้ส่วนหนึ่งต้องหักเพื่อใช้หนี้ค่าไถ่พรอนดิน ค่าจ้างตัดลอกปอซึ่งลงทุนไปก่อนหน้านี้แล้ว ใช้หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือใช้หนี้นายทุนที่ให้กู้ยืมเงินมาลงทุน

การขายผลผลิตนั้น เดิมชนเข้าไปขายที่ตลาดอำเภอหนองบัวแดงในระยะหลังมีพ่อค้าจากข้างนอกเข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน หากว่าชาวบ้านเห็นว่าให้ราคาดีก็จะขายผลผลิตให้แหล่งรับซื้อผลผลิตในตลาดอำเภอมีประมาณ 2-3 แห่งในขณะที่ในหมู่บ้านใกล้เคียงก็มีพ่อค้าคนกลางเป็นคนรับซื้ออีกต่อหนึ่งซึ่งพ่อค้าคนกลางอยู่ที่หมู่บ้านหนองปล้อง 1 ราย อย่างไรก็ตามปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนไม่มีโอกาสขายให้กับคนอื่น ทั้งนี้เนื่องจากการกู้ยืมเงินจากพ่อค้าคนกลางมาลงทุนและจำเป็นต้องขายผลผลิตให้ ซึ่งเป็นไปตามข้อสัญญาการกู้ยืม เมื่อหมดหนี้สินแล้วจึงมีอิสระที่จะเลือกขายผลผลิตให้กับใครก็ได้ ในความเป็นจริงส่วนใหญ่ชาวบ้านจะขายผลผลิตให้ทั้งหมด พ่อค้าคนกลางเป็นคนหมู่บ้านหนองปล้อง 4 ราย และอีกรายหนึ่งเป็นคนในหมู่บ้านทำหน้าที่จัดการแทนพ่อค้าคนกลางหมู่บ้านอื่น ๆ พ่อที่ได้มักจะไม่ค่อยได้เต็มราคานอกจากถูกหักค่าขนส่งแล้วยังถูกหักลดส่วนจากสิ่งที่เจือปนเช่นดิน และความชื้นทำให้ผู้เพาะปลูกได้ราคาไม่เต็มจำนวนเท่าราคาที่ควรได้รับจริง

หากนำผลผลิตเข้าไปขายเองในตลาดอำเภอหนองบัวแดงก็ต้องจ่ายเป็นค่ารถบรรทุกป่อเป็นอัตราส่วนของน้ำหนักที่บรรทุก 10 สตางค์ต่อ 1 กิโลกรัมโดยจ่ายค่าบรรทุกหลังจากที่ได้รับเงินจากพ่อค้าในตลาดเรียบร้อยแล้ว โดยปกติชาวบ้านกล่าวว่า ผู้ที่มีรถบรรทุกรับจ้างซึ่งอยู่ในอำเภอจะได้ค่าหัวในการนำเอาสินค้าเข้าร้านรับซื้อในตลาดอีกต่อหนึ่งทำให้ชาวบ้านก็ถูกกดราคาซื้อจากพ่อค้าที่รับซื้ออีก เนื่องจากต้องจ่ายค่าหัวให้กับรถบรรทุก

ข้าว ข้าวไม่ได้เป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของชุมชนการผลิตจึงไม่มีความสัมพันธ์ต่อรายได้หลัก ดังนั้นข้าวกับชุมชนจึงไม่ได้เป็นการขายสู่ตลาด แต่กลับเป็นการซื้อข้าวกิน ทั้งนี้เนื่องจากอัตราการผลิตข้าว เพื่อพอกินนั้นบางปีขาดแคลนไม่มีรายได้พอต้องขายข้าวที่เก็บไว้ในยุ้งเพื่อซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างอื่น ปัจจุบันมีเพียง 17 ครอบครัวที่ปลูกข้าวพอได้กินตลอดทั้งปี และ 3-4 ครอบครัวที่เหลือพอจะแบ่งขายแต่เฉพาะบางโอกาสหรือช่วงที่ต้องการเงิน โดยขายเป็นข้าวเปลือกครั้งละ 4-5 กระสอบ นอกจากนั้นกว่า 60 ครอบครัวซึ่งมีรายได้หลักจากการขายป่อรับจ้างตัดอ้อยต้องใช้เงินสดเพื่อซื้อข้าวกิน ตลาดที่ชาวบ้านซื้อข้าวมากินคือ ตลาดที่อำเภอหนองบัวแดง โดยปกติถ้ามีเงินเหลือจากการขายป่อรับจ้างก็จะซื้อข้าวสารหรือข้าวเปลือกเก็บไว้ ข้าวที่ซื้อเป็นข้าวเหนียวซึ่งจะขนจากตลาดอำเภอเข้ามายังหมู่บ้านถ้าซื้อด้วยเงินสด แต่ถ้าซื้อด้วยระบบเงินเชื่อก็จะซื้อกับพ่อค้าที่บ้านหนองปล้องระบบการซื้อด้วยเงินเชื่อใช้วิธีเดียวกับการกู้ยืมเงิน คือ นำข้าวไปก่อนแล้วผ่อนส่งค่าข้าวโดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อเดือนของมูลค่าข้าวที่นำไป

หน่อไม้ กระจายป่า นับเป็นพืชสำคัญที่เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยเฉพาะนับตั้งแต่เดือนมิถุนายนจนถึงเดือนตุลาคม ความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจของหน่อไม้และกระจายป่า เป็นการลงทุนน้อยแต่ก็ทำให้มีรายได้ค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าปัจจุบันการขึ้นหาหน่อไม้เป็น

อาชีพ เพื่อส่งตลาดอุตสาหกรรมเป็นผลต่อการทำลายระบบนิเวศน์โดยเฉพาะบนเขาภูเขี้ยว ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและสภาพของป่า อย่างไรก็ตามถึงแม้ชุมชนจะมีรายได้ค่อนข้างมาก (เฉลี่ยครอบครัวละ 100-200 บาทต่อวัน) การหาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อขายเป็นไปตามความต้องการของตลาดก็เป็นการพึ่งพาทายนอกในเรื่องเงิน เพื่อจับจ่ายใช้สอยซื้อเครื่องอุปโภคในชีวิตประจำวัน

พืชผักอื่น ๆ ผลผลิตอื่น ๆ เช่น มันสำปะหลัง ถั่วเขียว ก็เป็นการผลิตทรัพยากรเพื่อที่จะขายให้กับตลาดทั้งสิ้นเช่นเดียวกับพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ ก็คือ มูลค่าที่จะได้รับขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด และราคาที่สูงลงตามความต้องการของตลาด

ความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านโคกสง่าคล้ายคลึงกับชุมชนอื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียง ผลผลิตเพื่อการขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินทำให้ความเคลื่อนไหวของชุมชนสู่ตลาดเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในฤดูแล้ว ความต้องการสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคมีมาก ความสัมพันธ์ในการซื้อของจากตลาดจึงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากร้านค้าเบ็ดเตล็ดในหมู่บ้าน 5 ร้านมี 2 ร้าน ที่ซื้อสินค้าเบ็ดเตล็ดเข้ามาขายทุกวันสินค้าที่เข้าไปซื้อมีทั้งน้ำมันดีเซล เป็นชิน น้ำมันก๊าด น้ำอัดลม ยา สบู่ ยาสีฟัน น้ำปลา รวมทั้งน้ำตาล ข้าวสารหมู เนื้อ และผักต่าง ๆ

ความสัมพันธ์กับตลาดภายนอกโดยสื่อกลางของร้านค้าในอดีตนั้น ยังค่อนข้างมีขีดจำกัดเดิมมีร้านค้าเพียง 2 แห่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับซื้อสินค้าเบ็ดเตล็ดเข้ามาขายให้กับชาวบ้านซึ่งสินค้าที่นำเข้ามาส่วนใหญ่เป็นของแห้งที่สามารถเก็บไว้ได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2525 ความเคลื่อนไหวของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นถึง 3 ร้าน และ 2 ใน 3 ร้านค้าที่เข้ามาอยู่ใหม่นี้เป็นผู้ไม่มีที่ทำกิน ซึ่งประกอบอาชีพหลักโดยการค้าขายเพียงอย่างเดียว

จากพื้นฐานอาชีพของชาวบ้านกลุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่ คือ การตัดไม้และหาหน่อไม้ขายทำให้เพิ่มความต้องการในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคมากขึ้น เนื่องจากผลผลิตได้แลกเปลี่ยนเป็นเงิน ดังนั้นความต้องการสินค้าจึงมีมากเป็นผลให้ร้านค้าต้องเพิ่มสินค้าและการติดต่อกับตลาดเพื่อซื้อสินค้ามาขายมากขึ้น

สภาพหนี้สินของชุมชน

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกนั้น เป็นการหาที่ทำกินใหม่และการหักล้างดวงพงเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน สภาพทางเศรษฐกิจของบุคคลในขณะนั้น จึงเป็นลักษณะของการหอบเงินมาหาซื้อที่และเอาเงินมาลงทุนทำกิน ภาวะของการใช้จ่ายในช่วงแรกไม่สูงมากนัก เพราะมีทรัพยากรพร้อมที่จะพออยู่พอกินได้ในแต่ละฤดูกาล

อัตราการเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น และการมีที่ทำกินน้อยลงอีกทั้ง การลงทุนในการผลิต ปอ ซึ่งรายได้แต่ละปีไม่คงที่แน่นอน อีกทั้งความต้องการทรัพยากรจากภายนอกมากขึ้น จึงเริ่มมีการหาแหล่งเงินทุน เพื่อมาลงทุนในการผลิตรวมทั้งหนี้สินที่เป็นภาระจากค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการผลิต

ภาระการกู้ยืมเงินของชาวบ้านมี 2 ทางด้วยกันคือ

1. การกู้ยืมเงินจากองค์กรของรัฐ ซึ่งเป็นการกู้เงินแบบสินเชื่อเพื่อการเกษตรกรรม ในหมู่บ้านมีชาวบ้านที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร 11 คน ซึ่งการเป็นสมาชิกเพื่อการกู้ยืมเงินลงทุนทำการเกษตรแต่โดยปกติที่ได้รับมักจะเป็นสินเชื่อเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ และปุ๋ย ซึ่งจะต้องจ่ายคืนหลังการขายผลผลิตแล้ว หากกู้เป็นเงินลงทุนปกติจะได้เฉลี่ยรายละ 5,000-10,000 บาทต่อคน ทั้งเงินกู้ ปุ๋ย และเมล็ดพันธุ์คิดดอกเบี้ยตามเงินหรือมูลค่าสิ่งของในอัตราร้อยละ 14 ต่อปี และสามารถผ่อนส่งข้ามปีหรือหนี้ที่วิคคุณได้แต่ปกติถ้าส่งเงินต้นแล้วจึงจะสามารถกู้ครั้งต่อไปได้อีก

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้สินเชื่อเพื่อการเกษตรในวงเงินมากกว่าแต่ในหมู่บ้านเป็นสมาชิกเพียง 7 คน ซึ่งการให้สินเชื่อลักษณะเดียวกับสหกรณ์การเกษตรแต่วงเงินที่กู้สูงกว่าเล็กน้อย การใช้นี้ในลักษณะเดียวกันเมื่อได้ผลผลิตแล้ว

2. การกู้ยืมเงินจากนายทุน การกู้ยืมเงินนอกระบบคลองตัวกว่า เนื่องจากเป็นการกู้เงินจากชาวบ้านด้วยกันปัจจุบันชาวบ้านโคกสง่าเกือบทั้งหมดมีภาระหนี้สินมากจากการกู้เงินนอกระบบดังกล่าว เพราะความจำเป็นที่จะต้องได้เงินเพื่อเป็นค่าจ้างไถพรวนดิน ค่าจ้างตัดปอ ลอกปอ รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในครัวเรือน นายทุนที่ให้กู้ยืมเงินเป็นชาวบ้านหนองปล้องในระบบของการกู้ยืมนั้นเป็นการทำสัญญากันอย่างง่าย ๆ คือ มีสมุด 2 เล่ม ลงบัญชีของผู้กู้แต่ละเล่มให้ผู้กู้และผู้ให้กู้คือ ไว้คนละเล่มลงรายการตัวเลขเงินให้ตรงกัน แต่แรกนั้นการกู้ยืมเงินเคยคิดอัตราดอกเบี้ยถึงร้อยละ 10 ต่อเดือน แต่ในระยะหลังลดลงมาเหลือร้อยละ 8 ต่อเดือน ชาวบ้านรายหนึ่ง ๆ จะกู้เงินระหว่าง 2,000-5,000 บาท กว่าที่จะมีเงินชดใช้คืนก็ต่อเมื่อขายผลผลิตได้แล้ว ซึ่งถ้ารวมเงินต้นและดอกเบี้ยต้องใช้คืนถึงประมาณร้อยละ 90-100 ของเงินต้นที่กู้ไป หากกู้เพิ่มดอกเบี้ยและภาระนี้ก็จะมีสะสมขึ้นอีกเรื่อย ๆ ดังนั้นปัจจุบันภาระหนี้สินของชาวบ้านจึงค่อนข้างสูงมาก การขายผลผลิตเพื่อนำเอารายได้มาหักลบหนี้ทั้งจากองค์กรของรัฐ และการกู้ยืมเงินจากนายทุน แต่การกู้ยืมเงินกับดอกเบี้ยสะสมที่เพิ่มขึ้นทำให้ชาวบ้านยังไม่พ้นสภาพการมีหนี้สิน ปัจจุบันชาวบ้านมีภาระหนี้สินทั้งองค์กรของรัฐและกู้ยืมจากนายทุน เฉลี่ยครัวเรือนละ 7,000-25,000 บาทต่อปี

ตารางการดำรงชีพของชาวบ้านโคกสง่า

ม.ค. ก.พ. มี.ค. เม.ย. พ.ค. มิ.ย. ก.ค. ส.ค. ก.ย. ต.ค. พ.ย. ธ.ค.

การเพาะปลูก

เพาะปลูกข้าว- เก็บเกี่ยว	--->	----->
ปลูกปอ-ตัด-ลอก		----->
ปลูกมันสำปะหลัง	----->	----->
ปลูกข้าวโพด-เก็บ		----->

หาของป่า-ล่าสัตว์

ล่าสัตว์	----->	--->
เก็บผักหวาน	----->	--->
เก็บหน่อไม้		----->
ตัดไม้ไผ่	----->	----->
จับเขียด กบ อึ่งอ่าง		----->
จับตุ๊กแก	----->	

การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

การปกครองหมู่บ้านโคกสง่าก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านทั่วไปคือ การจัดระบบ การปกครองชุมชนเป็นหมู่บ้านที่มีผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำบล และอำเภอในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย แต่เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอยู่ใน ช่วงระยะเวลาเพียง 20 ปีที่ผ่านมา ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบลักษณะการเมืองการปกครอง ของชุมชนกับหมู่บ้านโดยทั่วไป หมู่บ้านโคกสง่ามีพัฒนาการทางการเมืองการปกครองในระยะ เวลาอันสั้นกว่า อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหมู่บ้านเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเองจากการขยายที่ตั้งถิ่น ฐานและการรวมตัวของประชากร จึงมีรูปแบบการจัดการทางการเมืองเฉพาะของท้องถิ่น และรายละเอียดของปัญหาทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชุมชนที่จะกล่าวถึง ต่อไป

การปกครองชุมชนในอดีต

การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 ไม่มีการจัดองค์กร การจั ดการปกครองใด ๆ เพราะการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นเพียงการขยายบ้านออกมาอยู่ตาม หัวไร่ปลายนา ครอบครัวยั้ง 4 ครอบครัวย่อยพมาอยู่บ้านโคกสง่าเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ใน หมู่บ้านหนองแวงก่อนหน้าที่จะขยายออกมาตั้งถิ่น ดังนั้นความสัมพันธ์ในการติดต่อกับ หน่วยงานราชการ และการปกครองชาวบ้าน จึงยังคงเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการของหมู่บ้าน หนองแวงซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิม การขยายบ้านเรือนออกมามีจุดมุ่งหมายเพื่อการอยู่ใกล้พื้นที่ทำกิน ไม่ใช่เพื่อแบ่งแยกออกมาจากสถานภาพของการเป็นสมาชิกของหมู่บ้านเดิมกิจกรรมทางต่าง ๆ ชาวบ้านยังคงร่วมกันในฐานะของสมาชิกภายใต้การปกครองดูแลของผู้นำคือ ผู้ใหญ่บ้าน หนองแวงตามปกติ ทั้งการประชุม การร่วมกิจกรรมประเพณีอื่น ๆ

เล่ากันว่า แม้การขยายชุมชนของครอบครัวยั้ง 4 ครอบครัวในระยะแรก และ เพิ่มขึ้นเป็น 10 ครอบครัวในระยะหลังอยู่ห่างจากหมู่บ้านหนองแวงขึ้นมาทางตอนเหนือถึง 3 กิโลเมตรก็ตาม แต่การติดต่อระหว่างผู้นำชุมชนบ้านหนองแวงกับครอบครัวที่ขยายออกมานั้น ยังสื่อสารกันได้รวดเร็วเนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้กับที่ไร่นาของชาวบ้านหนองแวงครอบครัวอื่นๆ ซึ่งออกมายังไร่นาทุกวัน

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2518 เมื่อสมาชิกในหมู่บ้านโคกสง่าขยายขึ้นมาถึง 20 ครอบครัว จากการที่สมาชิกคนอื่น ๆ ขยายพื้นที่อยู่อาศัยตามครอบครัวที่มานุกเบิกที่อยู่ ตามหัวไร่ปลายนาในระยะแรก การรวมกลุ่มบ้านเรือนของสมาชิก 20 ครอบครัวระยะนี้เป็นที่ รู้จักกันในฐานะ "บ้านน้อย" ซึ่งหมายถึงหมู่บ้านที่ขยายออกมาจากหมู่บ้านใหญ่ และยังคง อยู่ในการดูแลของผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ขณะนั้น เมื่อชุมชนขยายมากขึ้นแต่ยังไม่มีการ

จัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ อีกทั้งสมาชิกต่างก็แยกตัวออกจากชุมชนบ้านหนองแวงมีการติดต่อกันเฉพาะโอกาสประเพณีต่าง ๆ ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงจึงแต่งตั้งให้นายบุญ ทุมเที่ยง ซึ่งได้ขยายครอบครัวออกมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2516 ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูแลสมาชิกบ้านน้อยทั้ง 20 ครอบครัว และทำหน้าที่สื่อข่าวสารกับผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านหนองแวงเป็นตัวแทนชาวบ้านน้อยในการประชุมของหมู่บ้านหนองแวง

ถึงแม้ว่าการปกครองชุมชนในอดีตเป็นองค์การปกครองในระบบ ที่เป็นทางการ แต่เงื่อนไขของการตัดสินใจอื่น ๆ โดยเฉพาะการตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครองตนเองนั้น ขึ้นอยู่กับระบบของผู้นำที่ตั้งแบบที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ

ผู้นำที่เป็นทางการ : ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงและผู้ช่วย

ผู้ใหญ่สร้อย เป็นผู้ใหญ่บ้านหนองแวงในขณะที่มีชุมชนขยายออกมาเป็นบ้านน้อย พื้นที่เดิมของนายสร้อยเป็นคนอพยพมาจากอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ได้หาครอบครัวและญาติๆ อพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินเป็นจำนวนหลายร้อยไร่ การช่วยเหลือชาวบ้านและสามารถติดต่อกับทางราชการได้เป็นอย่างดี ทำให้นายสร้อยได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ความเป็นคนใจกว้างและสามารถติดต่อทางราชการได้ตนเอง ทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีพวกพ้องบริวารมาก อีกทั้งการตัดสินใจอย่างเด็ดขาดในการแก้ปัญหาของหมู่บ้าน การขยายชุมชนออกมายังพื้นที่บ้านโคกสง่า นั้น พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกผู้ใหญ่สร้อยจับจองไว้หมดแล้ว แต่ก็ได้แบ่งพื้นที่ดินที่อยู่อาศัยให้กับชาวบ้านบางครอบครัว และบางครอบครัวที่ขายให้ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์การดูแลชุมชนขยายในฐานะของผู้นำที่เป็นทางการเท่านั้น แต่ในส่วนอื่น ๆ เช่นการประชุมปรึกษาหารือเพื่อการตัดสินใจต่อกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงได้มอบให้เป็นหน้าที่ของนายบุญ ซึ่งได้แต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยดูแลบ้านน้อย (โคกสง่าปัจจุบัน)

นายบุญ ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูแลบ้านโคกสง่า นั้น พื้นที่เดิมเป็นคนบ้านเดียวกับผู้ใหญ่สร้อยอพยพเข้ามาอยู่บ้านหนองแวงจากคำชักชวนของญาติ และจับจองที่ทำกินกว่า 100 ไร่ จากการที่เป็นคนหนุ่ม ซึ่งในขณะนั้นมีอายุเพียง 40 ปี มีความขยันขันแข็งและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อีกทั้งยังเป็นคนพื้นเพเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน จึงทำให้ผู้ใหญ่สร้อยมีความเชื่อใจแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อดูแลชุมชนที่ขยายออกมาใหม่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นไม่ได้มีอำนาจตัดสินใจอย่างเด็ดขาดต่อการปกครองภายในชุมชน แต่มีหน้าที่เพียงเป็นผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ดูแลความเรียบร้อยของหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่เท่านั้น อย่างไรก็ตามอำนาจการตัดสินใจต่อกิจกรรมในชุมชนรวมทั้งกฎระเบียบแบบแผนการปกครองตนเองขึ้นอยู่กับสมาชิกที่เป็นผู้นำครอบครัวหรือกลุ่มผู้อาวุโส

กลุ่มผู้อาวุโส : ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ

หัวหน้าครอบครัวซึ่งอพยพมาจากท้องถิ่นหลายแห่งต่างมีอายุและวัยใกล้เคียงกันกับผู้ใหญ่สร้อยและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แม้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนจะอยู่ในความดูแลของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองแวง แต่การปกครองดูแลสมาชิกในสังคมของชุมชนในขณะนั้นเป็นลักษณะของรูปแบบการปกครองดูแลตนเอง ซึ่งไม่มีใครที่มีอำนาจอย่างเด็ดขาดในการตัดสินใจเพราะส่วนใหญ่หัวหน้าครอบครัวมีอายุไล่เลี่ยกัน อีกทั้งการยอมรับอำนาจของผู้นำอยู่ที่ตัวบุคคล คือ ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงเท่านั้น ส่วนนายบุญเป็นเพียงผู้ช่วยที่ผู้ใหญ่บ้านแต่งตั้งขึ้นไม่ได้เกิดจากการเลือกตั้งขึ้นจากชุมชนโดยตรง

อำนาจการตัดสินใจต่อกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในกรณีพิพาทอยู่ในการศึกษารื้อและตัดสินใจโดยผู้นำครอบครัว หรือกลุ่มผู้อาวุโส แต่เดิมไม่เคยมีปัญหาข้อขัดแย้งหรือกรณีพิพาทที่รุนแรงภายในชุมชน เหตุการณ์วิวาทเล็กน้อยก็ได้รับการประนีประนอม โดยกลุ่มผู้อาวุโสและตกลงเสร็จสิ้นเรื่องราวกันไป

ผู้อาวุโสในชุมชน มีเพียงกลุ่มเดียวและมีโอกาสได้พบปะหารือกันอยู่เสมอ นายบุญ ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองแวงก็ถือว่าอยู่ในฐานะของสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มผู้อาวุโสดังกล่าว เนื่องจากมีอายุอยู่ในวัยใกล้เคียงกันคือ ระหว่างอายุ 40-48 ปี เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น นายบุญ ก็จะปรึกษารื้อกับเพื่อนกลุ่มผู้อาวุโสอยู่เสมอ เช่น การตัดสินใจร่วมมือกับชมรมอาสาพัฒนาของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในการก่อสร้างโรงเรียน หรือการร่วมมือกันสร้างอาคารเรียนแห่งแรกเป็นสาขาของโรงเรียนบ้านหนองแวง กิจกรรมทำบุญและตัดสินใจปัญหาในชุมชน องค์ประกอบของผู้นำที่ไม่เป็นทางการกลุ่มผู้อาวุโสจึงเป็นลักษณะคล้ายกับกรรมการของชุมชนที่มีนายบุญเป็นผู้ประสานงาน

การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านผู้นำที่เป็นทางการ

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2516 การตัดถนนเส้นทาง ร.พ.ช. ระหว่างอำเภอหนองบัวแดง ถึงบ้านโหล่นเกิดขึ้น และเส้นทางดังกล่าวได้ผ่านชุมชนพร้อมกับการขยายเติบโตขึ้นมีสมาชิกถึง 70 ครอบครัว ในปี พ.ศ.2525 หมู่บ้านหนองแวงได้รับการจัดแบ่งออกเป็น 4 หมู่ และยกฐานะขึ้นเป็นตำบลหนองแวงอยู่ในเขตอำเภอหนองบัวแดง โดยรวมหมู่บ้านในละแวกนั้นอีก 6 หมู่บ้านขึ้นอยู่ในการปกครองของตำบลหนองแวง รวมทั้งหมู่บ้านโคกสง่า ซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการในอำเภอหนองบัวแดง

เมื่อหมู่บ้านหนองแวงได้ยกฐานะขึ้นเป็นตำบล ซึ่งยังไม่มีกำนันประจำตำบล ดังนั้น นายสร้อย จึงลาออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านสมัครเป็นกำนันและได้รับการเลือกตั้ง โดยเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกในตำบล

จากการได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ก็จำเป็นที่จะต้องผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการด้วย ดังนั้นทางอำเภอจึงสั่งการให้ตำบลหนองแวงดำเนินการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านโคกสง่า ในปี พ.ศ. 2525 โดยตกลงกันว่าคุณสมบัติผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งต้องมีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป รวมทั้งผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งด้วย และให้ความกำหนัดำบลและชาวบ้านโคกสง่ากำหนดวันเลือกตั้ง เพื่อที่ทางอำเภอจะได้เข้ามาเป็นพยานในการเลือกตั้งครั้งนี้

ในระยะนั้นผู้ที่มีความสามารถที่อยูในการพิจารณาของชาวบ้านมีอยู่ด้วยกัน 3 คน คือ นายบุญ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองแวงซึ่งดูแลบ้านโคกสง่า นายสม ผู้อาวุโสผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการนับถือว่าขยันขันแข็งและมีความยุติธรรม นายรั้ว หมอธรรมของหมู่บ้านผู้ได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นหมอธรรมรดน้ำมนต์รักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามยังมีสมาชิกในชุมชนคนอื่น ๆ ที่สนใจสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านอีกหลายคน ซึ่งต่างก็เคลื่อนไหวหาเสียงกับสมาชิกภายในชุมชน

มีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านถึง 5 คน ซึ่งในวันเลือกตั้ง ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า นายรั้ว เค็งชัยภูมิ ได้รับการเลือกตั้ง

องค์กรทางการเมือง ผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน

องค์ทางการเมืองในระดับหมู่บ้านประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน 7 คน และสมาชิกซึ่งเป็นชาวบ้านโคกสง่า หลังจากที่มีผู้นำอย่างเป็นทางการและผู้ช่วยแล้วช่วงต้นปี พ.ศ. 2526 องค์กรการปกครองตนเองโดยรูปแบบที่มีคณะกรรมการหมู่บ้านจึงเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นไปตามนโยบายการปกครองท้องถิ่นของกรมการปกครอง โดยให้ชาวบ้านพิจารณารูปแบบของการได้มาซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านโดยแต่ละชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง

คณะกรรมการหมู่บ้านเกิดจากข้อตกลงชาวบ้านในการเลือกตัวแทนเพื่อเป็น หัวหน้าคุ้ม โดยในหมู่บ้านโคกสง่ามีทั้งหมด 7 คุ้ม ซึ่งแบ่งตามแนวลี้คของที่อยู่อาศัยจากเขตของถนนในหมู่บ้านคุ้มหนึ่งเลือกผู้นำขึ้นมา 1 คน และผู้นำคนนั้นเป็นทั้งหัวหน้าคุ้มและสมาชิกในคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย โดยเฉลี่ยทั้ง 7 คุ้ม มีสมาชิกในความรับผิดชอบคุ้มละ 12 ครอบครัว การเลือกผู้นำคุ้มนั้นถูกกำหนดคุณสมบัติโดยผู้ใหญ่บ้านว่า ผู้นำคุ้มต้องมีคุณสมบัติเป็นคนซื่อสัตย์และช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้านเป็นอย่างดี เพราะนอกจากการเป็นผู้นำคุ้มแล้วยังต้องเป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของผู้ใหญ่บ้านในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การตัดสินใจในกรณีเร่งด่วน การตัดสินใจพิพาทภายในหมู่บ้านที่ไม่อาจตกลงกันได้ง่าย ผู้นำคุ้มที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วก็คือ ผู้อาวุโสในกลุ่มอาวุโสของหมู่บ้านนั่นเอง

ดังนั้น ในปัจจุบันองค์การปกครองของหมู่บ้านจึงประกอบด้วย กรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 คน เป็นรองประธาน และ คณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นหัวหน้าคุ้มทั้ง 7 คุ้ม

จะเห็นได้ว่าการจัดองค์กรดังกล่าวเปลี่ยนจากการเป็นกลุ่มผู้อาวุโส แต่เดิมเป็น องค์กรที่เป็นทางการ ซึ่งมีรูปแบบการจัดองค์กรการปกครองตนเองชัดเจนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามหลังการมีคณะกรรมการหมู่บ้านแล้ว การบริหารหรือกันในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่น รวดเร็วยิ่งขึ้น แต่โดยปกติการตัดสินใจเรื่องสำคัญก็ยังคงใช้วิธีการเรียกประชุมชาวบ้านทั้งหมด ยกเว้นกรณีพิพาทการตัดสินใจที่เร่งด่วน

ผู้ใหญ่บ้านกับอำนาจในการตัดสินใจ

โดยปกติผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยก็คือชาวบ้านชาวไร่ เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่นในหมู่บ้าน แต่โดยบทบาทและสถานภาพในสังคมก็คือ ผู้นำที่เป็นทางการที่ดำเนินกิจกรรม ในการปกครองดูแลท้องถิ่น อีกทั้งเป็นสื่อกลางระหว่างหน่วยงานของรัฐบาล กับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการช่วยเหลือและพัฒนาของหน่วยงานรัฐบาล

ก่อนการได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน โดยส่วนตัวชาวบ้านให้การนับถือค่อนข้างสูง เช่นเดียวกับผู้อาวุโสคนอื่น จากการที่ช่วยเหลือชาวบ้านในการที่เป็นหมอธรรม รดน้ำมนต์ รักษาโรคภัยไข้เจ็บให้กับชาวบ้าน เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยไม่คิดค่าตอบแทน ใด ๆ เลยในฐานะของผู้อาวุโสคนหนึ่งชาวบ้านเชื่อถือ เนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ที่มีหลักการดี และมีความยุติธรรม จากความสัมพันธ์ที่มีต่อชาวบ้านดังกล่าว ทำให้นายรั้วได้รับคะแนนสูงสุดในการเลือกตั้ง และกลายเป็นผู้นำที่เป็นทางการคนแรกของหมู่บ้าน

การมีผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการ ก็ไม่ใช่จะทำให้หมู่บ้านดำเนินกิจกรรมไปอย่างราบรื่นเสมอไป ถึงแม้ว่าการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2525 ได้สิ้นสุดลงไปแล้ว แต่ความนิยมตัวผู้อาวุโสและบุคคลที่เคยลงสมัครชิงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านยังคงมีอยู่ องค์ประกอบทางสังคมที่มีกลุ่มเครือญาติกลุ่มใหญ่อยู่หลายกลุ่ม ทำให้ความสัมพันธ์แนบแน่นอยู่ในเฉพาะกลุ่มของตน โดยเฉพาะผู้อาวุโสคนหนึ่งที่เคยได้รับจากการเลือกตั้งน้อยกว่าผู้ใหญ่บ้านคน ปัจจุบันอยู่เพียง 2 คะแนนเสียง ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงพอใจกับการตัดสินใจหรือตัดสินใจ จากความเห็นชอบและการยินยอมจากคณะกรรมการหมู่บ้านหรือชาวบ้านส่วนใหญ่มากกว่าการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียว

การขึ้นมีบทบาททางการเมืองระดับหมู่บ้านก็คล้ายคลึงกับการมีอำนาจทางการเมืองโดยทั่วไปคือ การได้รับการยอมรับอำนาจ และบทบาทตลอดจนสถานภาพอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะการตัดสินใจพร้อมทั้งเป็นตัวแทนของชาวบ้านกับหน่วยราชการต่าง ๆ เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านโคกสง่า ซึ่งเป็นสถานภาพจากสมาชิกภายในชุมชนขึ้นมาเป็นผู้นำ

องค์กรภายนอกตลอดจนบุคคลภายนอกที่เข้ามาติดต่อกับชุมชน รวมทั้งการเพิ่มสมาชิกใหม่ของชุมชนเหล่านี้ล้วนต้องผ่านผู้ใหญ่บ้านทั้งสิ้นและตัวผู้นำชุมชนเอง ที่จะต้องมีพวกพ้องใกล้ชิด เพื่อความสะดวกในการให้ความช่วยเหลือตนเอง ซึ่งคนเหล่านั้นผู้นำก็ต้องให้ความไว้วางใจ ส่วนคนที่อยู่ใกล้ชิดกับเห็นว่าช่วยเหลือผู้นำจะได้รับความเห็นใจเอื้ออำนวยความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยราชการ และบุคคลภายนอกได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

หลังการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา การยอมรับอำนาจการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้าน เริ่มลดลงน้อยลงนับตั้งแต่ระยะ 3 ปี หลังจากการได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านเห็นว่าการสื่อสารระหว่างตัวผู้นำกับสมาชิกในชุมชนไม่ชัดเจนทำให้ความไม่พอใจของชาวบ้านต่อผู้ใหญ่บ้านเริ่มลดลง ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า การสื่อสารที่ไม่ชัดเจนนี้เกิดจากการที่ผู้ใหญ่บ้านได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการพัฒนาของหมู่บ้าน

เดิมนั้นความเป็นปึกแผ่นและการร่วมมือในการทำกิจกรรมของชุมชนนั้นสูงมาก มีกิจกรรมที่ร่วมกันทุกปี เช่น การทำบุญทอดกฐินในปี พ.ศ. 2526 และปี พ.ศ. 2527 ทั้งสองปีนี้ชาวบ้านได้ตกลงกันจัดงานทอดกฐินและมีมติร่วมกันว่า องค์กรฐินจะตั้งไว้ที่บ้านของผู้บริจาคเงินมากที่สุด แต่การฉลองกฐินจะจัดกันที่กลางหมู่บ้าน ซึ่งทั้งสองปีก็มีหมอลำเป็นมหรสพสมโภชน์ความไม่พอใจการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดกฐิน ในปี พ.ศ.2528 ตามข้อตกลงเดิมก็คือองค์กรฐินต้องตั้งอยู่ที่บ้านผู้บริจาคเงินมากที่สุด แต่ปีนั้นภรรยาผู้ใหญ่บ้านเสนอว่าควรตั้งที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน แต่ชาวบ้านยืนยันที่จะทำตามข้อตกลงเดิม ผู้ใหญ่บ้านก็ยินยอมตามที่เคยกระทำทุกปี แต่เมื่อถึงเวลาจริงองค์กรฐินกลับนำไปตั้งไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านทั้ง ๆ ที่ไม่ได้บริจาคเงินมากที่สุด ส่วนมหรสพที่ฉลองชาวบ้านก็ตกลงให้เป็นหมอลำดังเช่นทุกปี แต่เมื่อถึงวันงานผู้ใหญ่บ้าน ภรรยา และนายชาติ หัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาวได้ไปจ้างภาพยนตร์มาฉลองอีกรายการหนึ่งทำให้ปีนั้นเหลือเงินเข้าวัดเพียง 2,000 บาท จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้เกิดความบาดหมางระหว่างกลุ่มผู้อาวุโสสมาชิกในชุมชน กับผู้ใหญ่บ้านและภรรยา กล่าวกันว่าผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านในระยะหลังก็คือ ภรรยาของผู้ใหญ่บ้านเอง

ความเชื่อถือต่อการตัดสินใจของผู้นำลดน้อยลง เนื่องจากอิทธิพลของภรรยา ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสร้างความไม่พอใจกับชาวบ้าน ในระยะหลังเห็นได้จากพฤติกรรมของความแตกร้างในกลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งผู้ใหญ่บ้านและภรรยาบังคับไม่ได้ไปร่วมกิจกรรมการพันทก้านรูปที่วัดในงานวันออกพรรษาปี พ.ศ.2528 นอกจากนั้นยังแต่งตั้งนายชาติ เจ้าของโรงสีเป็นผู้นำกลุ่มหนุ่มสาวโดยที่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่โดยบุคคลิกส่วนตัวของภรรยาผู้ใหญ่บ้านเองเป็นคนปากร้าย ชอบการซุบซิบนินทา และมักแสดงอำนาจการเป็นภรรยาผู้นำทั้งโดยทั่วไปและในการประชุมหมู่บ้าน ซึ่งการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านมีแนวโน้มคล้อยตามความเห็นของภรรยามากกว่า ความเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน และภรรยา

ผู้ใหญ่ว่านก็มีบทบาทต่อการเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมหมู่บ้านอยู่เสมอ

ความขัดแย้งและกรณีพิพาทในหมู่บ้าน

โครงสร้างการเมืองการปกครองของหมู่บ้านทุกแห่งย่อมมีปัญหาภายในองค์กร แต่กรณีของหมู่บ้านโคกสง่าความรุนแรงของเหตุขัดแย้งภายในชุมชน และความขัดแย้งทางการเมือง กลับเกิดขึ้นและทวีความรุนแรง หลังจากที่เมืองคกรการเมืองที่ถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา

ความขัดแย้ง และกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในอดีตมีแต่เรื่องเล็กน้อยที่สามารถประนีประนอมยุติปัญหากันได้ง่าย กรณีพิพาทในชุมชนเกิดขึ้นครั้งแรกระหว่างผู้นำชุมชนในปี พ.ศ. 2527 เมื่อนายรั้ว ซึ่งขณะนั้นได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านแล้วได้ชักชวนน้องสาวของตนพร้อมด้วยสามี เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้าน และซื้อที่ดินตั้งบ้านจากคนบ้านหนองแวง แต่เมื่อซื้อที่ดินเรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่าที่ซื้อขายกันนั้น ล้ำเข้าไปในที่ดินของชาวบ้าน ซึ่งอยู่ติดกันประมาณ 2 เมตร จึงเกิดข้อพิพาทกันขึ้นต่างฝ่ายต่างถือว่าตนเองมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยถูกต้อง เมื่อเกิดเหตุการณ์พิพาทเรื่องที่ดินผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงแก้ปัญหาด้วยการร้องเรียนไปยังที่ดินอำเภอและทางอำเภอตรวจสอบเอกสารสิทธิ์ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนเป็นเขตป่าสงวนชาวบ้านทั้งหมดไม่เคยได้รับเอกสารสิทธิ์ นอกจากใบแสดงการเสียภาษี (ภบท.5,6) เท่านั้น ความขัดแย้งและข้อพิพาทดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้กับคู่กรณีอย่างมาก

นอกจากนั้น หลังจากเกิดความบาดหมางระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านในกรณีการทำบุญของหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2528 และความแตกร้าอันเกิดจากอิทธิพลของผู้นำและภรรยาที่มีต่อกลุ่มหนุ่มสาว การแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในหมู่บ้านจึงไม่ได้ยุติลงที่การประนีประนอมกันของคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือกลุ่มผู้อาวุโสดังที่เคยปฏิบัติกันต่อมา เมื่อผู้นำขาดความเชื่อถือ ชาวบ้านจึงหันไปพึ่งทางราชการคือ การร้องเรียนไปยังทางอำเภอ หรือการแจ้งความและบ่อยครั้งที่กรณีเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การทะเลาะวิวาท ต้องถึงกับเข้าไปแจ้งความกับตำรวจที่อำเภอ เช่น เหตุการณ์ไฟไหม้กระท่อมเตียงนาของชาวบ้านที่เกิดขึ้นเนื่องจากจุดไฟเผาฟางในที่นาของตน แต่ไฟได้ไหม้ลามไปจนถึงกระท่อมเตียงนาของได้รับความเสียหาย ผู้เสียหายได้ไปแจ้งความกับผู้ใหญ่บ้านและเรียกร้องค่าเสียหาย 9 หมื่นบาท โดยบอกว่ามีทรัพย์สิน เช่น ผ้าไหม ของมีค่าไหม้ไปด้วย คณะกรรมการหมู่บ้านพยายามเจรจาไกลเกลี่ยให้เหตุการณ์ยุติ และเสนอให้มีการชดใช้ค่าเสียหายเฉพาะค่ากระท่อมเตียงนาเป็นเงิน 5,000 บาท แต่ผู้เสียหายไม่ยินยอม ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยฝ่ายปกครองจึงแนะนำให้ผู้เสียหายไปแจ้งความดำเนินคดีตามกฎหมาย นอกจากนี้แล้วยังมีกรณีความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการเลือกตั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านไม่วางตัวเป็นกลาง

การยุติความขัดแย้ง

ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองของชุมชนหมู่บ้านโคกสง่านับจากการมีผู้นำ อย่างเป็นทางการกลายเป็นข้อขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้น ซึ่งไม่สามารถดำเนินการแก้ไขและยุติปัญหาได้ แต่กลับเพิ่มปัญหามากขึ้นทั้งปัญหาที่เป็นองค์ประกอบอื่นเช่น ความเชื่อถือในตัวผู้นำความบาดหมางในเรื่องส่วนตัวและปัญหาระหว่างภรรยาของผู้นำกับสมาชิกภายในชุมชน

การยุติปัญหาของผู้ใหญ่บ้านโดยการใช้อำนาจส่วนตัวในการตัดสินใจไม่สามารถทำให้ปัญหาต่าง ๆ ยุติหรือคลี่คลายลงไปได้ ครุฑทาทที่มีต่อผู้นำลดลงเนื่องจากปัญหาคอร์ปชั่นและปัญหาการเอื้ออำนาจผลประโยชน์เฉพาะพวกพ้องบริวาร อีกทั้งการไม่เคารพในมติของชุมชนรวมทั้งการไม่ทำตามมติเพื่อผลประโยชน์ของตน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยอมรับอำนาจการตัดสินใจดังกล่าว กรณีของการตัดสินใจที่ผิดพลาดบ่อยครั้งที่ทำให้บ้านเสียผลประโยชน์อันเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการของรัฐเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านไม่มั่นใจในตัวผู้นำ

กลุ่มผู้อาวุโสซึ่งเป็นผู้คลี่คลายความขัดแย้งในอดีตได้กลายเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของความขัดแย้ง ทั้งเพราะกลุ่มผู้อาวุโสในอดีตในปัจจุบันก็เป็นองค์การที่เป็นทางการของหมู่บ้านคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ส่วนหนึ่งที่มีความขัดแย้งและบางส่วนของที่หลีกเลี่ยงความขัดแย้งแต่ก็ไม่มีส่วนในการประนีประนอม

สถาบันอื่นในหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กันในทางการเมืองแก้ไขปัญหาน้อยที่สุด โดยปกติสถาบันทางศาสนาจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน อีกทั้งสถาบันการศึกษาควรจะมีส่วนร่วมในการยุติปัญหาหรือแก้ไขปัญหบางกรณีได้ สถาบันทางสังคมนอกจากกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้อาวุโสแล้วสถาบันอื่น ๆ ไม่เคยเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหของชุมชนเลย ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันทางศาสนาของหมู่บ้านไม่มีผู้นำคือ พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่อย่างถาวร ส่วนใหญ่แล้วเข้ามาจำพรรษาอยู่ช่วงระยะเวลาอันสั้น ส่วนโรงเรียนคือ ครู ส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นซึ่งไม่ต้องการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งภายในหมู่บ้าน

เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นทั้งชาวบ้านและผู้นำ จึงต่างหันพึ่งสถาบันภายนอกคือเจ้าหน้าที่ปกครองของอำเภอและตำรวจ เนื่องจากไม่สามารถหาข้อยุติ การพึ่งสถาบันที่มีอำนาจอย่างเป็นทางการในการตัดสินใจปัญหา จึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับชุมชน ปราชญ์ภูมิปัญญาของการร้องเรียนทางอำเภอ การแจ้งความที่สถานีตำรวจอำเภอ ตั้งแต่คดีหมิ่นประมาท ทะเลาะวิวาท คอร์ปชั่น และอื่น ๆ จึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง การยุติปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการพึ่งสถาบันองค์กรภายนอกดังกล่าว จึงทำให้ชุมชนไม่สามารถที่จะหาทางออกในการคลี่คลายปัญหาด้วยตนเองและการตั้งกฎเกณฑ์เพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้

ลักษณะการพัฒนาของหมู่บ้าน

หมู่บ้านโคกสง่า นับได้ว่าเป็นชุมชนใหม่ที่เกิดขึ้นในระหว่างแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังนั้นการพัฒนาการจากโครงการของรัฐจึงได้รับเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ในระแวกใกล้เคียง และสังคมหมู่บ้านชนบทโดยทั่วไป ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าหมู่บ้านโคกสง่าและชุมชนในระแวกใกล้เคียงได้รับโครงการพัฒนามากกว่าชุมชนในบ้านอื่น ๆ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน อีกทั้งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รอบเขตอุทยานแห่งชาติเขาภูเขียว ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำชี และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าในโครงการตามพระราชดำริ

หากพิจารณาทางด้านกายภาพแล้วจะพบว่า หมู่บ้านโคกสง่ามีพัฒนาการที่ช้ากว่าชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาทางสังคมและการเมืองที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการของชุมชน ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง พัฒนาการของชุมชนจากความคิดริเริ่มภายในท้องถิ่นเอง และการพัฒนาของชุมชนจากองค์กรภายนอก ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชน

การพัฒนาของหมู่บ้านจากความคิดริเริ่มภายในชุมชน

ความคิดริเริ่มในการพัฒนาท้องถิ่นตนเองของชาวบ้านโคกสง่านับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างสัญลักษณ์องค์ประกอบทางสังคมเพื่อให้เกิดสภาพของท้องถิ่นเช่นเดียวกับหมู่บ้านชนบทโดยทั่วไป ซึ่งเป็นความคิดริเริ่มในการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่น การพัฒนาที่เกิดจากความริเริ่มภายในชุมชนประกอบไปด้วย

1. การสร้างโรงเรียนประจำชุมชน จากการขยายชุมชนที่อยู่ห่างไกลออกมาจากหมู่บ้านเดิมคือ หมู่บ้านหนองแวงประมาณ 3 กิโลเมตร นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมา เนื่องจากหมู่บ้านที่ยังไม่ได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการองค์ประกอบของชุมชนที่เป็นทางการจึงขึ้นอยู่กับหมู่บ้านหนองแวง รวมทั้งการศึกษาด้วย เมื่อไม่มีโรงเรียนเด็กนักเรียนจึงต้องเดินทางไปเรียนหนังสือที่หมู่บ้านหนองแวง ซึ่งอยู่ห่างถึง 3 กิโลเมตร วันหนึ่งต้องเดินทางไปกลับประมาณ 6 กิโลเมตร เมื่อเห็นว่าเด็กต้องเดินทางไกลประกอบกับในระยะปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองแวงทำหน้าที่ดูแลบ้านโคกสง่า จึงได้ร่วมปรึกษาหารือกับผู้นำครอบครัว 20 กว่าครอบครัว ร่วมใจกันสร้างโรงเรียนขึ้น โดยสร้างเป็นเพิงพักชั่วคราวขึ้นเป็นอาคารเรียนชั่วคราว และติดต่อครูจากโรงเรียนบ้านหนองแวงมาสอนเป็นสาขาของโรงเรียนบ้านหนองแวงเพื่อไม่ให้เด็กนักเรียนต้องเดินทางไกล

ในปี พ.ศ. 2522 อาคารเรียนถาวร 1 หลัง จึงได้ถูกสร้างขึ้นโดยชมรมนักศึกษาอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น โครงการดังกล่าวสอดคล้องต่อความต้องการของชุมชนชาวบ้านส่วนใหญ่จึงร่วมแรงร่วมใจทั้งด้านกำลังกาย และการจัดหาวัสดุเพิ่มเติมในการก่อสร้าง

อาคารถาวรของโรงเรียนหลังแรก

2. วัดสง่าศรีมงคล สัญลักษณ์ของชุมชนนอกจากบ้าน โรงเรียนแล้วยังมีสถาบันทางศาสนาอันเป็นศูนย์กลางของการประกอบพิธีกรรมของชุมชน จากการขยายบ้านเรือนมาตั้งถิ่นฐานโดยพื้นฐานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องในโอกาสสำคัญ วันพระชาวบ้านต้องไปวัดที่หมู่บ้านใกล้เคียง กลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้านจึงมีความคิดที่จะสร้างวัดของชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. 2523 โดยข้อตกลงของสมาชิกในหมู่บ้านร่วมกันบริจาคเงินซื้อวัสดุก่อสร้าง ร่วมแรงกันสร้างศาลาวัด และกุฏิพระขึ้นทางทิศตะวันออก ของหมู่บ้าน และวัดที่ร่วมใจกันสร้างนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม กิจกรรมทางพุทธศาสนา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

นอกจากวัดภายในหมู่บ้านแล้ววัดป่ากุ้มข้าว ซึ่งเกิดจากการเข้ามาตั้งสำนักสงฆ์ที่กุ้มข้าวทางตอนเหนือของหมู่บ้าน โดยหลวงพ่อชาลี ก็ทำให้เกิดความร่วมมือของชาวบ้าน ในการสร้างศาลา หอระฆัง การสร้างถนน ตลอดจนสะพานข้ามห้วยข่า เพื่อให้เดินทางไปยังวัดป่าได้สะดวก

3. การพัฒนาทางกายภาพของชุมชน ถนนและศาลา การพัฒนาท้องถิ่นตนเอง จากการพัฒนาทางกายภาพเกิดภายหลังจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้าสู่ชุมชน และชาวบ้านเห็นว่า ถนนและรั้วบ้านควรได้รับการปรับปรุงเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ทางคุ้มบ้านทางตะวันออกโดยการนำของนายขวัญชัย ทวีทรัพย์ และกลุ่มนายภา จันทรนวล จึงได้ร่วมกัน ปรับระดับถนน โดยการพูนดินยกพื้นถนนในหมู่บ้านทางทิศตะวันออกมาจนถึงจุดศูนย์กลางหมู่บ้าน แต่เนื่องจากผู้นำคือผู้ใหญ่บ้านบอกชาวบ้านว่าให้ต่างฝ่ายต่างทำในเขตบ้านของตัวเอง จึงไม่มีการขยายการปรับปรุงแนวถนนต่อไปอีก รวมทั้งการตกแต่งแนวรั้วบ้านที่ติดกับถนนในหมู่บ้านด้วย

ศาลาคุ้ม เกิดจากความคิดริเริ่มของกลุ่มทางทิศตะวันตกภายหลังเข้ารับการอบรมโครงการบ้านรักป่าประชารักษ์สัตว์ในปี พ.ศ. 2530 ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่เข้ารับการอบรมและเริ่มความคิดในการพัฒนาตนเอง โดยเริ่มจากการร่วมแรงกันสร้างศาลาประจำคุ้มตะวันตกขึ้น แต่ปัจจุบันศาลาดังกล่าวผู้ใหญ่บ้านได้รื้อไปสร้างสำนักสงฆ์แห่งใหม่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

4. กองทุนหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านเป็นผลจากการทำบุญทอดกฐินของหมู่บ้าน แต่ละปีให้นำเงินที่เป็นเงินได้ถวายวัดมาจัดเป็นเงินกองกลาง แต่เดิมที่มีการทอดกฐินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 จนถึงปี พ.ศ. 2529 เงินดังกล่าวเป็นเงินกองทุนสงฆ์เพื่อกิจการของวัด ซึ่งเข้าบัญชีธนาคารไว้ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นจำนวนเงิน 7,000 บาท จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2530 คณะกรรมการหมู่บ้านตกลงร่วมกันว่า เงินดังกล่าวควรจะทำให้เกิดประโยชน์ในหมู่บ้านและมีดอกผลเพิ่มขึ้น จึงตกลงกันนำเงินสงฆ์มาจัดเป็นเงินกองทุนกู้สำหรับสมาชิกภายในหมู่บ้าน โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทต่อเดือน ซึ่งดีกว่าจะไปกู้เงินจากนายทุนที่บ้านหนอง

ปล้องซึ่งคิดในอัตราร้อยละ 8 บาทต่อเดือน ในการจัดการกองทุนหมู่บ้านให้สมาชิกกู้ยืมเงินนั้น ได้จัดตั้งคณะกรรมการ ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแทนจากคุ้มต่าง ๆ ทั้ง 7 คุ้ม อย่างไรก็ตามปัญหาของกองทุนดังกล่าว เกิดขึ้นในช่วงกลางปี พ.ศ. 2531 เมื่อที่ประชุมหมู่บ้านต้องการตรวจสอบจำนวนเงินคงเหลือทั้งหมดจากหัวหน้าคุ้มต่าง ๆ โดยให้นำเงินทั้งหมดมาตรวจสอบยอดเพื่อที่จะได้ปรึกษาหารือในการดำเนินการต่อไป เนื่องจากเท่าที่ผ่านมาเป็นการแจ้งยอดเงินเฉพาะตัวเลขเท่านั้น ปรากฏว่าผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มผู้ช่วย ซึ่งเป็นหัวหน้าคุ้มเป็นหนี้กองทุน และผลัดผ่อนในการชำระหนี้ทำให้กองทุนยังไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ เงินที่หัวหน้าคุ้มทั้ง 7 คุ้มที่รับผิดชอบจึงยังไม่สามารถนำมารวมกันเพื่อตรวจสอบยอดเงินได้

การพัฒนาของหมู่บ้านจากภายนอก

โครงการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านจากหน่วยงานของรัฐบาล และองค์กรเอกชนซึ่งนับตั้งแต่เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา หมู่บ้านโคกสง่าและชุมชนอื่น ๆ โดยรอบเขตเขาภูเขียวเป็นเขตปฏิบัติการทางทหาร เนื่องจากพื้นที่เขาภูเขียวอยู่ในเขตแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ อันเป็นพื้นที่ซึ่งมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งทางรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนเพื่อป้องกันชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่นี้เข้าเป็นแนวร่วมกับฝ่ายตรงข้าม

อย่างไรก็ตาม นอกจากการพัฒนาชุมชนตามนโยบายการต่อต้านฝ่ายตรงข้ามในระยะนั้น โครงการพัฒนาอื่น ๆ ไม่แตกต่างจากชุมชนในท้องถิ่นโดยทั่วไป ซึ่งการพัฒนาท้องถิ่นจากองค์กรภายนอกที่เข้าสู่ชุมชนนับตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานคือ

1. การสร้างถนนเส้นทาง ร.พ.ช. การสร้างถนนเส้นทาง ร.พ.ช.ผ่านหมู่บ้านนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 เป็นผลทำให้การคมนาคมระหว่างตัวเมืองกับหมู่บ้านสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น การสร้างทาง ร.พ.ช.ในครั้งนี้จะต้องมีชื่อชุมชนที่ถนนสร้างผ่าน หมู่บ้านโคกสง่าซึ่งขณะนั้นยังไม่ได้ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ จึงปรากฏในแผนที่ของการสร้างถนนในชื่อบ้านน้อย ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานสร้างทางและชาวบ้านไม่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากยังไม่มีองค์กรของชุมชนที่ชัดเจน

2. การสร้างโรงเรียน โรงเรียนประจำหมู่บ้านเกิดจากความคิดริเริ่มที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จากเหตุผลที่บุตรหลานต้องเดินทางไกลไปหมู่บ้านโคกสง่าถึง 3 กิโลเมตร ทำให้เกิดอาคารเรียนชั่วคราวหลังแรกขึ้น ส่วนอาคารเรียนถาวรหลังแรก ก่อสร้างในปี พ.ศ.2522 จากโครงการของชมรมอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ร่วมกับชาวบ้านช่วยกันก่อสร้างความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับนักศึกษาในการก่อสร้างอาคารโรงเรียนเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสำเร็จลุล่วงอย่างรวดเร็ว เล่ากันว่าชาวบ้านต่างช่วยกันไปเลื่อยไม้และตัดไม้ตามไร่

มาสมทบกับวัสดุอุปกรณ์ที่นักศึกษาได้นำมาก่อสร้าง ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าการเริ่มต้นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในอนาคต แต่ในระหว่างการก่อสร้างอาคารเรียนนั้น ชาวบ้านเล่าว่าทางอำเภอโดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้ามาสอบสวนพฤติกรรมในการดำเนินกิจกรรมของชมรมอาสาพัฒนา และชาวบ้านอยู่ช่วงระยะหนึ่ง เนื่องจากปัญหาทางการเมืองในระหว่างนั้นชาวบ้านโคกสง่าให้ความช่วยเหลือกิจกรรมจนกระทั่งเสร็จสิ้น โดยเฉพาะทั้งคนหนุ่มสาว และกลุ่มผู้สูงอายุของหมู่บ้านจากการนำของนายบุญ ทุมเที่ยง นายบา สapidดา นายภา นายสม และนายรั้ว

3. การพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการการสร้างงานในชนบท (กสข) การสร้างงานในชนบทหรือที่เรารู้จักกันโดยทั่วไปในชื่อโครงการ กสข. ซึ่งทางรัฐบาลมีเป้าหมายที่จะกระจายรายได้สู่ชนบท โดยการพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเองของชุมชน โดยผ่านการพิจารณาจากสภาตำบล หมู่บ้านโคกสง่าอยู่ในเขตตำบลหนองแวง ซึ่งมีหมู่บ้านทั้งหมดในเขตนี้ 10 หมู่บ้าน โดยเฉลี่ยโครงการ กสข. จะได้รับการพิจารณาจัดสรรให้ปีละ 1 หมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2525 หมู่บ้านโคกสง่าได้รับการจัดสรรโครงการในวงเงินหนึ่งแสนบาทเศษ เนื่องจากชาวบ้านได้พร้อมใจกันขอโครงการเพื่อขุดสระน้ำทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านขนาดกว้างยาว 40x60 เมตร ลึก 2 เมตร เพื่อที่จะได้มีแหล่งน้ำไว้ใช้ในชุมชน การดำเนินการในโครงการดังกล่าวใช้คณะกรรมการสภาตำบลเป็นผู้ดำเนินการโดยชาวบ้านร่วมแรงกันใช้แรงงานก่อสร้าง และได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้างรายวัน ก่อนเสร็จสิ้นโครงการเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการสภาตำบลกับชาวบ้าน เพราะทางคณะกรรมการได้นำเครื่องจักร คือ รถตักดินเข้ามาขุดเพื่อให้งานสำเร็จรวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งไม่เป็นไปตามเป้าหมายของนโยบาย กสข. ชาวบ้านได้รับค่าจ้างแรงงานเฉพาะช่วงที่ทำงานส่วนเงินที่เหลือทางสภาตำบลได้นำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างรถตักดิน

4. โครงการธนาคารโค-กระบือ (2526) การดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เกษตรกรยืมโค หรือกระบือไปเลี้ยง โดยผู้เลี้ยงจะต้องเป็นเกษตรกรผู้ยากจน ซึ่งเมื่อโค-กระบือ มีลูกแล้ว ลูกตัวที่ 1 เป็นส่วนที่จะเป็นของธนาคาร แต่เมื่อมีลูกตัวที่ 2 โคหรือกระบือนั้น จะตกเป็นของผู้เลี้ยง ส่วนแม่โค หรือกระบือนั้น เป็นสมบัติของธนาคารโค-กระบือ การดำเนินงานตามโครงการนี้ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นภายในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้โกงควายตามโครงการฯ มาเป็นสมบัติของตนเอง จึงได้มีการดำเนินการร้องเรียนไปยังทางอำเภอ

5. กลุ่มเยาวชนและกลุ่มหนุ่มสาว ทั้งสองกลุ่มเกิดขึ้นหลังจากโครงการพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย กลุ่มเยาวชนตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2526 จากการอบรมโครงการพัฒนาตนเอง ซึ่งจัดขึ้นเป็นกลุ่มตำบลสมาชิกกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านมีประมาณ 15 คน เข้ารับการอบรมร่วมกับเยาวชนบ้านหนองแวง ซึ่งมีการอบรม

วิชาชีพหลังจากการอบรม ทางโครงการพัฒนาของอำเภอได้นำลูกเปิดมาให้กลุ่มซื้อไว้เลี้ยง ในราคาถูก แต่เปิดที่เลี้ยงส่วนใหญ่ตายเพราะสภาพพื้นที่แห้งแล้งและขาดน้ำ ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนต่างก็แต่งงานกันไปหมด จึงไม่ได้ร่วมกิจกรรมกันอีก

กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มหนุ่มสาวเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาของทางอำเภอ และข้อเสนอแนะของที่ประชุมอำเภอต่อผู้ใหญ่บ้านที่จะให้มีกลุ่มเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตนเอง ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจึงเสนอให้คนหนุ่มสาวจัดตั้งกลุ่ม เพื่อที่จะช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนทั้งคนหนุ่มและสาวในหมู่บ้าน โดยเริ่มจัดตั้งขึ้นตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2526 มีสมาชิกประมาณ 60 คน กิจกรรมได้เริ่มจากการดายหญ้าวัด ทำรั้ววัด พัฒนากนในหมู่บ้าน และกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งผู้นำกลุ่มเป็นบุคคลที่เลือกตั้งขึ้นจากเสียงของสมาชิกส่วนใหญ่

หลังการจัดตั้งกลุ่มขึ้นได้ประมาณ 1 ปี ในวันออกพรรษาปี พ.ศ. 2527 เกิดข้อขัดแย้งขึ้นระหว่างผู้นำชุมชนกับคนหนุ่มสาว เมื่อคนหนุ่มสาวได้รวมตัวกันขึ้นเพื่อฟื้นฟูจากเศษชีเสื่อเพื่อถวายวัดในงานวันออกพรรษา เนื่องจากเป็นโอกาสที่จะได้รวมกลุ่มพบปะกัน กลุ่มหนุ่มสาวจึงไปรวมตัวกันทำกิจกรรมที่วัด ผู้ใหญ่บ้านและภรรยาเห็นว่าไม่จำเป็นให้ต่างฝ่ายต่างทำแล้วเอาไปรวมที่วัดเมื่อถึงวันงาน แต่คนหนุ่มสาวและชาวบ้านเห็นว่าเป็นประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาในการทำกิจกรรมร่วมกันที่วัด เพราะเชื่อกันว่าจะได้ผลบุญร่วมกัน แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่ยอมเนื่องจากการรวมกันจะทำให้เกิดปัญหายุ่งยาก จึงใช้อำนาจบังคับไม่ให้ทุกคนไปรวมกันที่วัด คนหนุ่มสาวเชื่อว่าที่ผู้ใหญ่บ้านทำไปเช่นนั้นเนื่องจากอิทธิพลความคิดเห็นของภรรยา

ความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในปี พ.ศ. 2528 เมื่อผู้ใหญ่บ้านใช้อำนาจแต่งตั้งเจ้าของโรงสีซึ่งเป็นคนหนุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่ให้เป็นผู้นำกลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งขัดแย้งกับความต้องการของกลุ่ม เนื่องจากทุกครั้งเคยเลือกตั้งผู้นำกลุ่มด้วยวิธีการประชุมออกเสียง และปัจจุบันผู้นำกลุ่มคนเดิมก็ยังคงทำหน้าที่อยู่ การแต่งตั้งผู้นำจากอำนาจของผู้ใหญ่บ้านจึงไม่ถูกต้อง เหตุผลที่ผู้นำคนเดิมถูกผู้ใหญ่ปลดเชื่อกันว่า เพราะผู้ใหญ่บ้านไม่พอใจที่ผู้นำกลุ่มหนุ่มสาวไม่ค่อยเชื่อฟังผู้ใหญ่บ้าน ผลจากการแต่งตั้งผู้นำกลุ่มใหม่เป็นเหตุให้กิจกรรมของคนหนุ่มสาวลดลงเนื่องจากความไม่พอใจผู้ใหญ่บ้านและผู้นำคนใหม่ กิจกรรมของคนหนุ่มสาวจึงหายไปในที่สุด ประกอบกับหนุ่มสาวส่วนหนึ่งแต่งงาน มีครอบครัวและอีกจำนวนมากที่ออกจากหมู่บ้านไปทำงานในกรุงเทพฯ ซึ่งจะกลับหมู่บ้านเฉพาะในโอกาสสำคัญเช่น วันสงกรานต์คนหนุ่มสาวที่เหลืออยู่มีจำนวนน้อยและไม่สามารถที่จะรวมตัวกันได้อีก

6. ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ราวปี พ.ศ. 2526 กระทรวงสาธารณสุขต้องการให้ชาวบ้านเข้ารับการอบรมเป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) จำนวน 5 คน ชาวบ้านตกลงกันเพื่อเลือกผู้แทนเป็น ผสส. จำนวน 5 คน เพื่อเข้ารับการอบรม เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำชาวบ้านเกี่ยวกับสุขภาพการปฐมพยาบาลเบื้องต้น

หลังการอบรมมีการคัดเลือก ผสส. 1 คน เพื่อเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และอาสาสมัครมาเลเรีย (อมม.)

7. กองทุนยา กองทุนยาประจำหมู่บ้านเกิดจากข้อเสนอแนะของกระทรวงสาธารณสุข ผ่าน ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุข โดยจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2526 ผู้ใหญ่บ้านโคกสง่าเป็นประธานโครงการ และมีกรรมการซึ่งเป็น ผสส.และ อมม. กองทุนจัดขึ้น โดยการระดมทุนจากสมาชิกในหมู่บ้านหุ้นละ 20 บาท ได้หุ้นประมาณ 50 หุ้น เป็นกองทุนเพื่อซื้อยาจากสาธารณสุขอำเภอและจังหวัดมาจำหน่ายในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามชาวบ้านไม่ค่อยพอใจด้วยว่าซึ่งส่วนมากเป็นจากตำราหลวง เนื่องจากเห็นว่าได้ผลไม่ค่อยทันใจเท่ากับซื้อมาจากร้านขายยาในตลาด

การติดต่อระหว่างกองทุนยา อาสาสมัครสาธารณสุข อาสาสมัครมาเลเรีย และหน่วยงานสาธารณสุขเฉลี่ยประมาณสัปดาห์ละ 2 ครั้ง โดยที่ทางอำเภอจะเป็นผู้มาเก็บรวบรวมเลือดที่เจาะไว้โดย อมม. ไปตรวจเช็ค และติดต่อเรื่องยา

กองทุนยาประจำหมู่บ้านล้มเลิก ไปในปี พ.ศ. 2528 ด้วยเหตุผล 2 ประการคือ ประการแรก ชาวบ้านไม่ค่อยพอใจขององค์การเภสัชกรรม เนื่องจากผลไม่ทันใจในการรักษา และอีกประการหนึ่งคือ ชาวบ้านคิดว่าในการดำเนินการกองทุนยาโดยมีนายรั้ว เค็งชัยภูมิเป็นผู้ใหญ่บ้าน และเป็นประธานมีการคอร์รัปชั่นเกิดขึ้นทำให้ไม่มีผลกำไร โดยเฉพาะ ผสส. ส่วนที่บริหารงานเป็นพรรคพวกของผู้ใหญ่บ้าน กองทุนจึงยุบเลิกไป โดยที่มีเงินเหลือประมาณ 200 บาท ส่วนยาที่เหลือทั้งหมดได้นำไปมอบให้กับโรงเรีย

8. กลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตรและสมาชิก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โครงการส่งเสริมการเกษตรของหน่วยงานรัฐบาลที่เข้าไปดำเนินการให้สินเชื่อกับเกษตรกรในหมู่บ้านโคกสง่าก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านทั่วไป คือ สหกรณ์การเกษตรและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

กลุ่มสมาชิกสหกรณ์ในหมู่บ้านมีประมาณ 15 คน รวมตัวขึ้นจากการสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์อำเภอหนองบัวแดง เพื่อกู้เงินสำหรับลงทุนการเกษตรกรรมและฝากเงินสมาชิก สหกรณ์จะมีทุกหมู่บ้าน เฉพาะหมู่บ้านโคกสง่ามีสมาชิก 15 คน และเลือกประธานกลุ่มขึ้น 1 คน เพื่อเป็นตัวแทนประสานงานระหว่างสมาชิก สมาชิกสหกรณ์ทั้ง 15 คน มีความเกี่ยวข้องกันในฐานะผู้ค้าประกันซึ่งกันและกันจากการกู้เงินสหกรณ์ฯ โดยจะค้าประกันซึ่งกันและกันในหลุ่มเป็นลูกโซ่ นอกจากนั้น ยังคอยสอดส่องดูแลการกู้เงินการให้เงินของเพื่อนสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

กลุ่มสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีสมาชิกเพียง 6 คน จึงเป็นกลุ่มที่ต้องเข้าร่วมกับสมาชิกกลุ่มใหญ่ของบ้านหนองแวง ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในฐานะผู้ค้าประกัน การกู้เงินเช่นเดียวกับกลุ่มที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร

ความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มทั้งสองกลุ่ม นอกจากการค้าประกันซึ่งกันและกันแล้ว ยังเคยมีการหมุนเวียนการกู้ยืมเงินโดยให้สมาชิกคนหนึ่งกู้เงินมาช่วยผ่อนภาระหนี้ให้กับอีกคนหนึ่งเพื่อให้มีการเครดิตในการกู้เงินได้เพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกทั้ง 2 กลุ่มเป็นเพียงความสัมพันธ์ในฐานะของกลุ่มลูกหนึ่งองค์กรทั้ง 2 แห่งดังกล่าวเท่านั้น

9. โครงการบ้านรักป่า ประชากรัสต์วี โครงการเริ่มในระยะปลายปี พ.ศ. 2530 ในพื้นที่หมู่บ้านรอบเขตอุทยานแห่งชาติ เขากูเขียวโดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ในเขตอำเภอหนองบัวแดง เนื่องจากชาวบ้านพื้นที่หมู่บ้านโคกสง่า และละแวกใกล้เคียง ขึ้นเขากูเขียวไปล่าสัตว์ตัดไม้และหาหน่อไม้เป็นประจำ หน่วยงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และทางอำเภอจึงจัดโครงการอบรมให้ชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาอาชีพตลอดจนท้องถิ่นของตนเอง มีการอบรมผ่านไปแล้ว 1 ครั้ง ในระยะปลายปี พ.ศ. 2530 ชาวบ้านหมู่บ้านโคกสง่าเข้ารับการอบรมที่อำเภอหนองบัวแดง 52 คน โดยทางอำเภอกำหนดให้ผู้เข้ารับการอบรมมีอายุตั้งแต่ 17 ปีขึ้นไป

การอบรมจัดขึ้นโดยทางอำเภอ เป็นการอบรมรวมกันหลายหมู่บ้านโดยจัดให้มีรถรับส่งและอาหารเลี้ยงชาวบ้านเป็นเวลา 3 วัน การอบรมส่วนใหญ่เน้นเรื่อง ศีลธรรม การเล็กอบายมุข ให้ละเลิกการล่าสัตว์ในป่า การลักลอบตัดต้นไม้ตลอดจนการปลูหน่อไม้เพื่อบริโภคทดแทน การขึ้นไปขุดบนเขากูเขียว ในการอบรมได้มีการแนะนำให้จัดตั้งกลุ่มองค์กรขึ้นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง

หลังการอบรมทางราชการได้ขอให้ชาวบ้านมอบพื้นที่ใช้ล่าสัตว์ให้กับทางอำเภอ ชาวบ้านโคกสง่ามอบพื้นที่ทางอำเภอทั้งสิ้นประมาณ 24 ไร่บวกรวม ปืนเหล่านี้เคยใช้ไปในการล่าสัตว์ พวกแก้ง กวาง ฟ่าน หมูป่า และไก่ป่า เมื่อเสร็จสิ้นการอบรมชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างศาลาคู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านโดยเรียไรเงินกันซื้อสังกะสี และออกแรงช่วยกันเลื่อยไม้ตัดไม้ (ปัจจุบันศาลาหลังนี้ถูกรื้อไปก่อสร้างเป็นกุฏิพระสงฆ์สำนักสงฆ์แห่งใหม่ทางทิศตะวันตก)

ปัญหาการพัฒนาของหมู่บ้าน

การพัฒนาสังคมเป็นการดำเนินการต่างๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจตลอดจนวิถีการดำรงชีพของสังคม การพัฒนาการทางสังคมอย่างแท้จริงก็คือ (พัทยา สายหนู 2529 : 247) การทำให้สมาชิกของสังคมอยู่รวมกันอย่างราบรื่นมีความสุขความพอใจได้รับประโยชน์ในการร่วมสัมพันธ์กันอย่างเสมอภาคยุติธรรม และเล็งเห็นผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

แม้ว่าหมู่บ้านโคกสง่ามีการตั้งถิ่นฐานช่วงเวลาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาแต่สภาพของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมค่อนข้างชัดเจน ซึ่งอาจกล่าว

ได้ว่าพัฒนาการของชุมชน และลักษณะการพัฒนาของหมู่บ้านในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากความคิดริเริ่มขององค์กรที่ไม่เป็นทางการ ไปสู่ความสัมพันธ์ของโครงการพัฒนาของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐมากขึ้น

ความสัมพันธ์กับองค์กรของรัฐ ในการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านโคกสง่าก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านทั่วไปในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รับโอกาสตลอดจนโครงการพัฒนาที่มีอัตราเพิ่มขึ้นในระยะทุกปี จากการศึกษาหมู่บ้านในเขตลุ่มแม่น้ำชีอื่นๆ พบว่า (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2529 153-162) ความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐกับโครงการพัฒนาที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อความเจริญทางด้านวัตถุ และปัญหาทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ปัญหาการพนัน ตลอดจนความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์

กรณีหมู่บ้านโคกสง่า การพัฒนาผ่านผู้นำที่เป็นทางการคือ ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งโดยพื้นฐานแล้ว ผู้นำซึ่งผ่านการเลือกตั้งได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกในชุมชนเพียงประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ (Subhadhira et al 1987 113) ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งคนอื่น ๆ จะพบว่าคะแนนเสียงที่ได้รับการเลือกตั้งใกล้เคียงกันแต่ถึงกระนั้นในระยะผู้นำที่มีคะแนนสูงสุดก็ยังได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านคนอื่น ๆ เพราะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในฐานะของหมอธรรม

ก่อนการจัดตั้งชุมชนอย่างเป็นทางการ การพัฒนาการต่าง ของชุมชนเกิดขึ้นโดยผ่านผู้นำซึ่งเป็นหมู่บ้านเดิม การตัดสินใจปัญหานั้นขึ้นอยู่กับกลุ่มอันประกอบไปด้วย บรรดาผู้นำครอบครัว หรืออาจถือได้ว่าไม่มีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์กับองค์กรของรัฐตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐาน จึงเป็นความสัมพันธ์โดยการพัฒนาทางกายภาพเช่น การสร้างถนน ขุดบ่อน้ำ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นการติดต่อไปยังองค์กรของรัฐโดยผ่านผู้นำบ้านหนองแวง

การมีผู้ใหญ่บ้านหลังการตั้งหมู่บ้านขึ้นอย่างเป็นทางการไม่ได้เป็นการนำเข้าสู่ความขัดแย้งของชุมชนในทันที แต่ปัญหาของความขัดแย้งทางสังคมนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับองค์กรภายนอก โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านกับองค์กรของรัฐ เมื่อโครงการพัฒนาและการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐผ่านผู้ใหญ่บ้าน ปัญหาจึงเกิดขึ้นเมื่อการสื่อสารกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่เข้าสู่ชุมชนโดยผู้ใหญ่บ้านไม่ชัดเจนทำให้ขาดความช่วยเหลือร่วมมือจากสมาชิกภายในชุมชน

การตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านในการดำเนินกิจกรรมโดยไม่มีการศึกษา คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นส่วนเริ่มแรกที่ทำให้สมาชิกไม่พอใจ อีกทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มเห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านไม่เคราพในมติของที่ประชุมหมู่บ้าน เช่น ไม่ดำเนินการไปตามข้อตกลงในที่ประชุม เชื่อกันว่าการตัดสินใจของผู้นำเป็นไปตามความเห็นของภรรยา เนื่องจากชาวบ้านพบว่า ภรรยาผู้ใหญ่บ้านมักตัดสินใจก่อนการประชุมหมู่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านก็ตัดสินใจไปตามความเห็นของภรรยา

มากกว่ามติของที่ประชุม

ความขัดแย้งทางสังคมซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาเริ่มขึ้นจากกรณี โครงการธนาคารโค-กระบือ ตามแนวพระราชดำริ ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้กระทำ ความผิดและคดโกง แต่ทางอำเภอคอยให้ความช่วยเหลือปกป้องผู้ใหญ่บ้านทั้งที่หลักฐานการ โกงของผู้ใหญ่บ้านชัดเจน ดังนั้นโครงการต่าง ๆ ที่ผ่านทางอำเภอจึงไม่ค่อยอยากให้ความ ร่วมมือนัก จากผลของกรณีดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมักใจเชื่อว่าโครงการต่าง ๆ รวมทั้ง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งมีผู้ใหญ่นบ้านเกี่ยวข้องด้วยมีการคอรัปชั่น จึงไม่ ค่อยให้ความร่วมมือและเป็นผลทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ประสบความสำเร็จดังเช่น ชุมชนในละแวกใกล้เคียง

การสื่อสารระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชาวบ้าน ผ่านผู้ใหญ่นบ้านไม่ชัดเจนในหลายกรณี ซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าการสื่อข่าวจากหน่วยงานของรัฐให้กับชาวบ้านนั้น ผู้ใหญ่ บ้านไม่สามารถแจ้งรายละเอียดที่ชัดเจนให้กับที่ประชุมหมู่บ้านได้ โครงการพัฒนาบางโครง การไม่ได้แจ้งให้ชาวบ้านได้รับรู้ ทั้งที่ต้องขอความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมชาวบ้านจึง คิดว่าเพราะการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ผู้ใหญ่นบ้านมีผลประโยชน์ทำให้ไม่อยากให้ชาวบ้าน ทั่วไปมีส่วนร่วม ในขณะที่เดียวกันหน่วยงานของรัฐก็เห็นว่าชาวบ้านไม่เคยให้ความร่วมมือกับ หน่วยงานของรัฐในการพัฒนาชุมชน

จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าว จึงทำให้พบว่าปัจจุบันหมู่บ้านโคกสง่ามีการพัฒนา ทั้งทางกายภาพ และความร่วมมือในชุมชนเพื่อรับการพัฒนาจากองค์กรภายนอกเป็นไปใน ระยะช้ากว่าชุมชนในละแวกใกล้เคียงมาก ทั้ง ๆ ที่มีโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าไปดำเนิน กิจกรรมเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ